

Barabás Gábor

A fehér sasok és a turul

*Lengyel–magyar dinasztikus kapcsolatok az érett középkor alkonyán**

White Eagles and the Turul

Polish–Hungarian Dynastic Contacts at the End of High Middle Ages

Research of the relations between certain rulers, territories or peoples can be considered as one of the classic topics of historiography in general and of Medieval Studies as well. The history of Polish–Hungarian contacts in the Middle Ages is no exception, several scientific and popular works have dealt with the relations of the Piasts and Árpáds, and their respective realms. Nevertheless, it is to be underlined that we can only speak indirectly about international relations concerning the High Middle Ages, the personal contacts of the rulers and the dynastic ties established between the ruling families are of great importance when studying the various elements of the relations. This paper focuses on certain episodes of the dynastic relations of the rulers of Poland and Hungary in the thirteenth century. The relation between the brothers-in-law, King Andrew II and Duke Henry I the Bearded, the case of Władysław Odonic, and his hypothetical exile in Hungary, the relation of King Béla IV to his son-in-law, Bolesław the Pious, duke of Greater Poland, the case of Leszek the Black and the marriage of King Andrew III and the Piast duchess, Fenenna are in the focus of this study.

Keywords: Poland, Hungary, thirteenth century, genealogy, dynastic relations, matrimony

A lengyel–magyar kapcsolatok történetének kutatása nagy múltra tekint vissza. Amennyiben csak a középkorra korlátozzuk vizsgálódásainkat, akkor is kijelenthetjük, még ha némi túlzással is, könyvtárnyi irodalom foglalkozik a témával. Tanulmányomban a Magyar Királyság és a lengyel fejedelemség(ek) viszonyának

* A tanulmány az MTA Bolyai János Kutatási Ösztöndíj (BO/00173/24) támogatásával készült.

egy fontos aspektusa, az Árpádok és a Piastok kapcsolatai állnak a középpontban a 13. század vonatkozásában. Jelen írás keretei nem teszik lehetővé, hogy részletesen kitérjünk minden kapcsolódásra, így vizsgálódásom néhány, némiképp önkényesen kiválasztott, általánosan kevésbé ismertnek tekinthető epizód bemutatását és elemzését tűzi ki célul. Már ezen a ponton szükséges azonban hangsúlyozni, az érett középkorban szigorúan véve nem beszélhetünk külpolitikáról vagy külkapcsolatokról, a hatalom perszonális jellege folytán az uralkodók közötti személyes kapcsolatok voltak meghatározóak. Ez utóbbi kontaktust pedig – bizonyos szimbolikus aktusok mellett – leginkább családi kötelékek létesítésével, házasságokkal lehetett szorosabbra fűzni.

Mielőtt azonban rátérnék a családi kapcsolatok bemutatására, először tisztáznunk kell a címben megadott két kifejezést, illetve azok kapcsolódását. Természetesen a *turul* elnevezés nem szorul különösebb magyarázatra a magyar olvasóközönség számára,¹ de hangsúlyoznom kell, jelen esetben kizárólag a madár-analógia miatt használom a szimbólumot az Árpádok vonatkozásában. A fehér sas fogalom talán kevésbé ismert Magyarországon, bár a mai napig a lengyel címer központi részét képezi. A jelkép a 13. század végén keletkezett Nagy-Lengyelországi Krónikára visszavezetett² azon történetre megy vissza, amely szerint a három szláv testvér, Lech, Cseh és Rusz közül a legidősebb, Lech Pannóniából észak felé vándorolt egy fehér sast követve, majd annak fészkenél megalapította Gnieznót, a későbbi érseki központot.³ Érdekességgé kiemelhető, hogy a Nagy-Lengyelországi Krónika szerint az összes szláv nép őshazája Pannonia volt, ezért indult Lech is onnan útjára, illetve a narratíva szerint maguk a magyarok is szlávok.⁴

Mindazonáltal azt hangsúlyoznunk kell – bár egy 13. századi forrás, Kézai Simon Gestája említi *Turul* nembeliként Árpádot és utódait,⁵ azonban más adat nem erősíti meg –, hogy a királyi családban ténylegesen használták volna az elnevezést. A 13. századtól ugyan több esetben találkozhatunk a szent királyok

¹ A 13. század végén alkotó krónikás, Kézai Simon narratívája szerint a *turul* Attilától Géza fejedelemig szolgált a hunok, azaz magyarok címereként. SRH I. 152. L. KMTL 60., 693.

² A lengyel humanista, Marcin Kromer (Martinus Cromerus) 1555-ös krónikája (*De origine et rebus gestis Polonorum libri XXX*) tartalmazza a teljes történetet, a 13–14. századi Nagy-Lengyelországi Krónikában csak a fészek-motívum található meg. „*alba aquila*” – *De origine et rebus*, 26. L. BAGI 2007. 90. 38. jz.

³ „*postquam autem Lech cum sua progenie memora latissima ubi regnum Polonie constitit peragrasset, tandem veniens ad quendam locum amenissimum agris fertilissimum piscium et ferarum habundancia repletum tentoria sua fixit in eodem ibique primam habitationem pro sui et suorum conservacione edificare cupiens dixit: Nidificemus! Unde et locus ille usque ad Gnezna, id est nidificacio, appellatur*” – KWP 7.

⁴ „*Pannonia sit mater et origo omnium Sclauonicarum nacionum [...] Item de Hungaris qui et ipsi sunt Slawi [...]*” – KWP 4., 7. L. GRZESIK 2002. 488.

⁵ „*capitaneis Arpad, filius Almi, [...] de genere Turul*” – SRH I. 165.

nemzetsége elképzeléssel,⁶ de a továbbiakban a tudományosságban és a köztudatban a 18. század óta meggyökeresedő⁷ Árpád-ház fogalmat fogom használni. Hasonló mondható el az első lengyel uralkodócsaládról, a Piastokról,⁸ amely elnevezés a 16. századtól volt használatban.⁹ Esetükben a fehér sas igazolhatóan megjelent a dinasztia reprezentációjában már a korai időszakban is, azonban a családra alkalmazva részemről teljességgel önkényes társítással van dolgunk, amely célja kizárólag a madár-motívum használata.

Írásomban a két uralkodóház közötti családi összeköttetéseket, valamint azok a két országra gyakorolt hatását veszem górcső alá. Ezen megközelítéssel kapcsolatban azonban először módszertani jellegű kérdéseket kell érinteni. A középkor vonatkozásában ugyanis óvatosan kell eljárunk, amennyiben különböző politikai egységek közötti kapcsolatokat kutatjuk. A modern diplomácia fogalomrendszerre legfeljebb korlátozottan alkalmazható a korszakban. Önmagában a külpolitika fogalma is problémákat vet fel, különösen, mivel az is kérdéses, beszélhetünk-e egyáltalán államokról a késő középkor előtt.¹⁰ Az bizonyos, hogy a korai és érett középkorban a személyes hatalomnak volt döntő szerepe, így az egyes területek viszonyrendszerében is az uralkodók közötti kapcsolatok voltak meghatározó jellegűek. Külpolitikáról tehát kevésbé, sokkal inkább külső kapcsolatokról beszélhetünk a vizsgált korszakban.¹¹

Jelen írás keretei nem teszik lehetővé, hogy a középkori uralkodók közötti kapcsolatok minden aspektusára, egyebek mellett a konfliktusokra és azok kezelési módusaira¹² részleteiben kitérjek, így a továbbiakban a házasságok szerepére és jelentőségére koncentrálok. Mindazonáltal egy további fogalom, az *amicitia*, szó szerint barátság, de tágabb értelemben szövetség említése nem maradhat el,¹³ lévén a kialakuló rokoni kapcsolatok lehettek annak alapjai, de szolgálhatták megerősítését is. A szövetségek adott esetben kialakulhattak a fennálló – vérszerinti vagy szerzett – rokoni szálak ellenére is, még ha a barátom barátja, ellenségem ellensége (*amicus*

⁶ KLANICZAY 2000. 190.; KLANICZAY 2002. 228–232.; KMTL 60.

⁷ KMTL 60.

⁸ Piast, a szántóvető, később kerékgyártó alakja a 12. század elején keletkezett, ismeretlen szerzőjű (Gallus Anonymus) történeti munkában, *A lengyel fejedelmek avagy hercegek krónikája és tettei* című gesztában jelent meg először. A történet számos változáson esett át a későbbi narratív forrásokban. L. TAPOLCAI 2008.

⁹ HERTEL 1980. 30–31.

¹⁰ SASHALMI 2021. 9–10.

¹¹ Ezen kifejezés használatával Körmendi Tamás eljárását követem. Mindazonáltal a diplomácia-történeti fogalmak használata nem látszik teljesen elkerülhetőnek, ahogyan arra az utóbbi évek, évtizedek vonatkozó munkáinak szerzői is rámutattak. L. MAKK 1996. 5.; BÁLING 2021. 25–29.; RUDOLF 2023. 11.

¹² BÁLING 2021. 54–61. és passim.

¹³ BÁLING 2021. 193–199.

amicis, inimicus inimicis) megfontolások gyakoribbak voltak is.¹⁴ Nem feledkezhetünk el természetesen arról sem, hogy az azonos családhoz tartozás nem hogy nem volt garancia a kiegyensúlyozott viszonyra, a belső, dinasztikus konfliktusok olyannyira a mindennapok részét képezték, hogy adott esetben az abból való kimaradás vagy akár a hatalommal rendelkező rokonok közötti harmonikus viszony tekinthető inkább kivételnek. Nem meglepő tehát, hogy családi viszályokra mind az Árpádok, mind pedig a Piastok esetében bőséggel akad példa.

Mielőtt azonban a két uralkodóház között létesült kapcsolatokra rátérnénk, érintenünk kell a házasság kérdéskörét is. Különösen, mivel a két ország esetében a kereszténység felvétele, valamint annak megszilárdulása, illetőleg az egyházszervezet kiépítése nagyjából párhuzamosan haladt a 10. század közepétől, végétől.¹⁵ A házasság keresztény normái¹⁶ kulcsfontosságúvá váltak a 11. századtól kezdődően, a hatalomhoz való jog alapvető kritériuma lett a törvényes, azaz keresztény frigyból való származás.¹⁷ Félrevezető lenne azonban azt gondolni, a kereszténység felvétele azonnal az új mentalitás megszilárdulásával járt volna, a 11. századi pogányládások a lengyel és a magyar esetben is épp az ellenkezőjéről tanúskodnak.¹⁸ A házasság „krisztianizációja”¹⁹ vonatkozásában is megállapítható, hogy az lényegében a 12. századra vált teljessé, ekkorra érvényesült kizárólagosan a pogány szokások, az ágyastartás, a többnejűség, nőrablás, feleség eltaszítása és újraházasodás tilalma.²⁰

A Piastok családjában az ezredforduló táján Vitéz Bolesław (997–1025) és utódai esetében még nem váltak kizárólagossá a keresztény házasság normái,²¹ de a 12. század elején III. Ferdeszájú Bolesław (1102–1138) konfliktusukban már hivatkozott testvére, Zbigniew törvénytelen származására, ahogyan Könyves Kálmán állítólagos fia, Borisz esetében is megjelent ez az érvelés az Álmos-ági királyok részéről.²²

Anélkül, hogy e helyütt részletekbe menően áttekintenénk a házassággal kapcsolatban az egyházjog alakulását,²³ arra mindenképp ki kell térni, hogy a 13. század elején az 1215. évi IV. lateráni zsinat kánonjai negyedízig tiltották a rokonok közötti házasságot, míg a felek szabad akaraton alapuló beleegyezése ugyancsak

¹⁴ Vö. BÁLING 2021. 203–204.

¹⁵ FONT 2005. 87–129.

¹⁶ A házasság intézményének kánonjogi háttere maga is formálódóban volt ebben az időszakban, pl. a tiltott rokoni kapcsolat foka, illetve a felek szabad akaratára vonatkozásában. L. ERDŐ 2001. 229–232.; BÁLING 2021. 68.

¹⁷ FONT 2001. 28–29.; BÁLING 2021. 63.; BEREND – URBAŃCZYK – WISZEWSKI 2013. 161–165.

¹⁸ FONT 2005. 91–92.

¹⁹ BÁLING 2021. 64.

²⁰ BÁLING, 2021. 73–74.

²¹ L. pl. I. Mieszko második feleségét, Odát, aki korábban apáca volt, vagy éppen I. Bolesław eltaszított feleségeit. BEREND – URBAŃCZYK – WISZEWSKI 2013. 144.; BÁLING 2021. 87–88., 90.

²² BÁLING 2021. 67.

²³ BÁLING 2021. 63–90.

a 13. században vált kötelezővé.²⁴ Mindazonáltal a rokoni kapcsolatok alól lehetséges volt felmentést kérni az Apostoli Széktől.²⁵ Mindezekén túl arról sem feledkezhethünk el, hogy kezdetben a házasság felbonthatatlanságának kánonjogi elve²⁶ nem minden esetben érvényesült a gyakorlatban, elég talán itt Kálmán király második házasságának kimenetelére utalni.²⁷ Mindazonáltal hasonló példák a 12. és 13. század folyamán egyre ritkábbak lettek, de egy közeli eset, I. Ottokár cseh uralkodóé (1198–1230) rávilágít, hogy a 12–13. század fordulóján is lehetőség volt a házasság megszüntetésére. Az újdonsült cseh király 1198-ban eltaszította első feleségét, Adélt, II. Ottó meissenai örgróf gyermekét, majd III. Béla lányát, Konstanciát vette feleségül. Tette mindezt Dániel prágai püspök jóváhagyásával, illetve kánonjogi érvekre hivatkozva. III. Ince pápának ugyanis azt írta, korábban nem tudott az Adél és közte fennálló negyedfokú rokonságról. Az egyházfő nem fogadta el a kialakult helyzetet, az eltaszítást és az új házasságot, a prágai főpap ellen eljárás is indult, de végül ez utóbbi nem járt eredménnyel, illetve a Konstanciával kötött frigy is kitartott.²⁸

A házasságok politikai szerepe kapcsán – a kurrens nyugati tudományos eredményekre alapozva – legutóbb Báling Péter hívta fel a figyelmet arra, hogy a kialakuló rokoni kapcsolatok vonatkozásában, különösen, mivel spirituális értelemben a sógorság és a keresztszülőség is rokonságnak számított,²⁹ ténylegesen kiemelkedő jelentőségűek voltak a politikai megfontolások. Ugyanakkor azok, mint minden szövetség, az érintett felek életében érvényesültek csak. Ezek mellett pedig nem feledkezhethünk el a frigyek kultúrtranszferben betöltött szerepéről sem, hiszen a házastársak nem egyedül, általában kisebb-nagyobb kísérettel érkeztek új családjukhoz, amely adott esetben hosszabban is éreztethette hatását. A házassági kapcsolatok vizsgálata tehát a politikatörténeten túl társadalomtörténeti szempontból is szolgálhat eredményekkel.³⁰

Jelen tanulmány esetében nem térhetek ki a Piast–Árpád kapcsolatok kutatástörténetére,³¹ ahogyan a dinasztikus kötelékek részletes taglalásáról is le kell

²⁴ BÁLING 2021. 68–69.; ERDŐ 2001. 229–231.

²⁵ ERDŐ 2001. 232–233. III. Ferdeszájú Boleslaw esetében udvari krónikása, Gallus Anonymus fontosnak tartotta kiemelni, hogy a lengyel fejedelem pápai diszpenzációt kapott első feleségével, Zbislavával fennálló harmadfokú rokoni kapcsolata alól. L. BÁLING 2021. 78–79.

²⁶ Vö. KOZŁOWSKI 2009. 86.

²⁷ A 14. századi krónikakompozíció 149. fejezete szerint a magyar uralkodó házasságtörésen érte Eufémiát, ami után hazaküldte őt Kijevbe, ott adott életet fiának, Borisznak. SRH I. 429. L. BÁLING 2021. 89.; FONT 2022. 34–35., 104–105.

²⁸ RUDOLF 2023. 25–26. és passim.

²⁹ BÁLING 2021. 68.

³⁰ BÁLING 2021. 14.; KOZŁOWSKI 2009. 86–87.

³¹ Csak néhány példa a 11–13. század vonatkozásában: WERTNER 1892; DIVÉKY 1937; KOVÁCS 1973; KRISTÓ 2000; WYROZUMSKI 2000; KAPRONCZAY 2000; KOZŁOWSKI 2009; KOZŁOWSKI 2010; BAGI 2015.

mondanunk. Lengyelország kapcsán azonban röviden érinteni kell a fejedelemség 12–13. századi történetét, ugyanis a lengyel–magyar kapcsolatok egyes epizódjai ezen háttér mellett értelmezhetőek. 1138-ban komoly fordulat állt be a Lengyel Fejedelemség életében, ugyanis III. Ferdeszájú Bolesław halála után a részfejedelemségek korszaka kezdődött el.³² A fejedelem „végrendeletében” felosztotta területét fiai között, aminek nyomán három nagyobb hercegség alakult ki, Kis-Lengyelország, Nagy-Lengyelország és Szilézia. Ezekhez a 12. század végétől, 13. századtól számos kisebb egység (Sandomierz [Sandomir], Kalisz, Mazóvia, Kujávia, Opole, Glogów, Legnica stb.) csatlakozott, amelyek élén a Piast-dinasztia különböző ágainak tagjai álltak, és szinte teljesen önállóan uralkodtak, valamint egymással is gyakorta konfliktusba kerültek.³³

A lengyel részfejedelemségi korszak, a belső, családi viszonyok – kis túlzással – szinte kibogozhatatlanná történő bonyolódásán túl természetesen a Piastok külső kapcsolatainak is nyomot hagyott. Talán túlzó leegyszerűsítés, de nem járunk túl messze a valóságtól, ha azt állítjuk, a 12. század közepétől lényeges változás állt be a Piastok dinasztikus horizontjában. A megszilárduló részfejedelemségek élén álló családtagok természetesen kiemelt figyelmet kellett fordítsanak rokonaikkal fennálló kapcsolataikra, olyannyira, hogy a 13. században kifejezetten jelentősnek mondható a dinasztia egyes ágai közötti – sokszor a kánonjog normáit figyelmen kívül hagyó – házasságok száma.³⁴ Mindezek mellett a császári befolyás és az egyes birodalmi fejedelmi családokkal, köztük a cseh Přemyslidákkal, létrehozott házassági kapcsolatok is kiemelhetőek, ahogyan a Rusz fejedelmeivel létrejövő frigyek hatása sem elhanyagolható a 12–13. században.³⁵

Ami a Piastok az Árpádokkal fennálló rokoni kapcsolatait illeti, az 1130-as évek – több értelmezési problémát is felvető – eljegyzései és házassága³⁶ után egy komolyabb hiátus következett, az első házasságra a két dinasztia között egészen 1214-ig, II. András fiának, Kálmán hercegnek, illetve I. Fehér (Biały) Leszek krakkói fejedelem lányának, Salomeának a frigyéig³⁷ kellett várni. Ez nem jelenti azonban azt,

³² BEREND – URBAŃCZYK – WISZEWSKI 2013. 174–175., 205–208.; LUBOCKI 2022. 183–184. A Piast fejedelmek közötti viszonyrendszerre, valamint annak tudományos megítélésére l. PAUK 2022.

³³ BEREND – URBAŃCZYK – WISZEWSKI 2013. 174–175.

³⁴ L. PAUK 2022. 195–196.

³⁵ KOZŁOWSKI 2009. 89–90.

³⁶ A 12. század második felének egyik kiemelkedő lengyel uralkodója, III. Öreg Mieszko egy Erzsébet nevű, bizonytalan származású magyar királyi hercegnőt vett feleségül, míg II. Béla egyik fia, feltehetően II. Géza, III. Ferdeszájú Bolesław Judit nevű lányát jegyezte el, amit azonban nem követett házasság. L. WERTNER 1892. 303–306. 324–331.; PIASTOWIE, 97–99; 109.; JASIŃSKI 1993. 235–240; 255–258.; BÁLING 2021. 523. 52. jegyzet; BARABÁS 2025b.

³⁷ FONT – BARABÁS 2017. 31–47.

hogyan ne jött volna létre ismételt rokon kapcsolat a két család között. III. Béla király fiatalabb fia, a bátyja, Imre ellen többször fellázadó³⁸ András herceg 1200 körül, de mindenképp 1203 előtt feleségül vette a magyar történelemben később hírhedtté vált Gertrúdot, VI. Berthold andechsi gróf, isztriai őrgrof és merániai herceg lányát.³⁹ A házasság előnyös volt a későbbi II. András számára, lévén ezzel egy viszonylag friss birodalmi fejedelmi családdal került rokonságba.⁴⁰ Vizsgálódásunk szempontjából azonban fontosabb, hogy Gertrúd egyik nővérét, Hedviget majd' egy évtizeddel korábban, feltehetően 1186 és 1190 között I. Szakállas (Brod-
aty) Henrikkel (1201–1298), a sziléziai Piastok egyik tagjával jegyezték el. Ugyan azt nem tudjuk, a házasságra pontosan mikor került sor,⁴¹ de az bizonyos, hogy apja, I. Magas Bolesław 1201. évi halála után Henrik került a Wrocław (Boroszló, Breslau) központú Sziléziai Hercegség élére.⁴²

Hedvig esetében jól adatolható, hogy új hazájában is megőrizte közeli kapcsolatát családjával, illetve az Andechsekhez erősen kötődő bambergi püspökséggel.⁴³ Bár az utóbbi évek kutatásai alapvetően rajzolták át a korábbi historiográfia által felvázolt képet, amely szerint Gertrúd királyné révén elárasztották volna a „németek” a magyar királyi udvart,⁴⁴ az azonban kétségtelen, hogy a családi kötelek esetében is fontos szerepet játszottak. Példaként elég csak öccse, Berthold szerepére utalni, aki a kalocsai érseki mellett számos világi méltóság birtokosa lett a Magyar Királyságban.⁴⁵

A sógorok, II. András és I. Szakállas Henrik egyaránt érintettek voltak a VI. Henrik császár (1191–1197) halála után kialakuló birodalmi trónküzdelmekben.⁴⁶ Kezdeképp érdemes megemlíteni, hogy Imre és II. András a cseh uralkodóval, I. Ottokárral is sógorságban állt, lévén annak felesége, Konstancia III. Béla lánya volt.⁴⁷ Ennek megfelelően az idősebb testvér, Imre 1204-ben csapatokkal, zsoldosként felbérelt kunokkal segítette a cseh uralkodót a Hohenstauf német király, Sváb Fülöp ellenében.⁴⁸ I. Ottokár a másik trónkövetelő, Welf IV. Ottó támogatása helyett később kénytelen volt kibékülni Sváb Fülöppel. Utóbbi 1208-ban nagyszabású hadjáratra készült, csapataiban

³⁸ KÖRMENDI 2012; KÖRMENDI 2022; GÁL 2019.; ZSOLDOS 2022. 17–37.; SZABADOS 1999; SZABADOS 2000; SZABADOS 2024. 229–234.

³⁹ KMTL 234.; RUDOLF 2023. 31–32.; ZSOLDOS 2022. 33.

⁴⁰ Érdemes megemlíteni azt is, hogy Gertrúd nővére, Ágnes 1201. évi haláláig II. Fülöp Ágost francia király felesége volt. L. RUDOLF 2023. 748.

⁴¹ ZIENTARA 2002. 106–108.

⁴² Piastowie, 375.; ZIENTARA 2002. 110.

⁴³ ZIENTARA 2002. 107.

⁴⁴ KÖRMENDI 2014. 118.; ZSOLDOS 2022. 221–222.

⁴⁵ ZSOLDOS 2011. 37., 43., 126., 142.; KISS 2014; BARABÁS 2021. 526–527.; ZSOLDOS 2022. 221–222.

⁴⁶ ZIENTARA 2002. 150–157.; RUDOLF 2023. 43–46.

⁴⁷ RUDOLF 2023. 24–25; 29–30.

⁴⁸ ZSOLDOS 2022. 425–426.; RUDOLF 2023. 36–37.

II. András által küldött zsoldos kunok is ott voltak. A magyar király már csak felesége családja miatt is a Hohenstauf uralkodó oldalán állt, hiszen az Andechs dinasztia mellette köteleződött el.⁴⁹ Bár I. Szakállas Henrik esetében Hedvig miatt nagyon hasonló volt a helyzet, azonban a sziléziai Piastok kezdetben I. Ottokár unokatestvérének fia, egyben ellenfele, Teobald (Diepold) mellett foglaltak állást, aki feltehetően Wrocławban lelt menedékre. Henrik így a német trónharcok vonatkozásában, családi kötelékei ellenére, Sváb Fülöp és II. Ottokár kibéküléséig semleges maradt.⁵⁰

A tervezett 1208. évi hadjárat megkezdése előtt azonban a Hohenstauf uralkodót, Sváb Fülöpöt meggyilkolták Bambergben, ahol júniusban unokahúga, Burgundiai Beatrix és VII. Ottó merániai herceg esküvőjén vett részt. A tettes, VIII. Ottó bajor palotagróf személyes sérelmeit torolta meg, de a helyszín és a családi érintettség okán az Andechs család tagjai, Eckbert bambergi püspök és Henrik isztriai örgróf is gyanúba keveredtek, ami miatt birodalmi átokkal sújtották őket. A testvérek sógorukhoz menekültek a Magyar Királyságba, II. András pedig kísérletet tett a IV. Ottóval való kiegyezésre, és ezen keresztül rokonai helyzetének a rendezésére.⁵¹ Érdemes kiemelni, az egyik sérelem, amely a merényletbe vezetett, I. Szakállas Henrikhez kötődött, aki Sváb Fülöp nyomására nem engedte VIII. Ottónak, hogy elvegye lányát, Gertrúdot.⁵² Mindenesetre figyelemre méltó, hogy a merániai testvérek nem a közelebbi Wrocławot választották menedékkül, hanem a távoli Magyar Királyságot, II. András udvarát.⁵³

A felvázolt helyzet esetében tehát csak indirekt kapcsolatról beszélhetünk. Összességében sem áll rendelkezésünkre olyan forrásanyag, amely alapján szoros kapcsolatot feltételezhetnénk I. Henrik és a magyar udvar között. Ebben bizonyára szerepet játszott Gertrúd 1213. évi meggyilkolása, hiszen halála a sógorság végét jelentette.⁵⁴ Ugyanakkor II. András gyermekei, köztük a későbbi IV. Béla és a szentté avatott Erzsébet másodfokú rokonságban álltak a sziléziai hercegi családdal. Utóbbi esetében kiemelhető, 1235. évi kanonizációja után kultusza gyorsan megerősödött Sziléziában, a rokonság révén ugyanis ez a hercegi család ázsióját is emelte.⁵⁵ Megemlíthető továbbá, hogy a henrykóvi ciszterci apátság évkönyve (Rocznik henrykowski) pontosan beszámol Erzsébet haláláról, és még apja, András nevét is megadja.⁵⁶ Ez, lévén az apa neve Erzsébet legendájában nem

⁴⁹ ZSOLDOS 2022. 426.

⁵⁰ ZIENTARA 2002. 152–153.; PIASTOWIE, 376.; RUDOLF 2023. 28–29; 73.

⁵¹ ZSOLDOS 2022. 426–427.; RUDOLF 2023. 43–46.; ZIENTARA 2002. 168.

⁵² ZIENTARA 2002. 154–155.; RUDOLF 2023. 44.

⁵³ ZIENTARA 2022. 156.; RUDOLF 2023. 45.

⁵⁴ Vö. ZIENTARA 2002. 222.

⁵⁵ ZIENTARA 2002. 233; 322.; KLANICZAY 2000. 175–177.

⁵⁶ „Anno Domini 1231 obiit sancta Elizabeth, filia Andree regis Ungarie et uxor lantgravii Hassie” – Rocznik henrykowski, 705.

szerepel, arra utalhat, hogy Sziléziában érdeklődtek a magyar királyi család genealógiája iránt.⁵⁷

II. András szerepe felmerült ugyanakkor a történettudományban egy Szakállas Henrikhez köthető pápai intervenció esetében. III. Ince 1210. évi, III. Ferdeszájú Bolesław végrendeletét és a trónöröklés kérdését érintő oklevele⁵⁸ ugyanis a Piastok két legidősebbikének, IV. Görbelábú Mieszkónak, illetve unokaöccsének, Szakállas Henriknek a jogát erősítette a krakkói herceg, I. Fehér Leszek ellenében. Az a feltételezés fogalmazódott meg, hogy a pápai oklevél mögött II. András is állhatott, aki ezzel kívánta gyengíteni a Halicsért és Volhíniáért folytatott vetélkedésben vetélytársa hazai pozícióját. Bár a hipotézis nem igazolható forrásokkal, de mindenképpen megfontolásra érdemes.⁵⁹

Még kevésbé nevezhetjük közvetlen kapcsolatnak a német lovagrend ügyét, ugyanakkor mindenképpen érdemes kitérni rá. Az közismert, hogy II. András az 1211-ben a Barcaságba behívott lovagokat 1225-ben fegyveres erővel szorította ki a királyságból.⁶⁰ Az már kevésbé, hogy ugyanezen évben I. Henrik és – a teuton lovagokat később lengyel területre behívó – Mazóviai Konrád találkoztak egymással, ahol a wrocławai herceg a német lovagrend poroszok elleni felhasználását javasolta rokonának. Benedykt Zientara szerint a Konrád és a rend közötti összeköttetés kialakításában pedig a néhai Gertrúdnak és Szakállas Henrik feleségének, Hedvignek a testvérei, Eckbert és az ekkor már az aquileiai pátriárka méltóságát viselő Berthold játszott kulcsszerepet.⁶¹

II. András sziléziai sógora mellett egy másik Piast herceggel is rokoni kapcsolatban állt, ha az nem is volt túl közeli. Mint arra korábban már utaltam, az Árpádok és a lengyel fejedelmi család között az utolsó házasságkötésre az 1130-as években került sor. III. Öreg (Stary) Mieszko felesége, Erzsébet esetében nem lehetünk benne biztosak, hogy II. István vagy II. Béla lánya volt-e, de mindenképpen Árpád-házi származásúnak tekinthetjük.⁶² Az ő unokájuk volt Władysław Odonic (Odonic Ulászló), kalisz-i majd nagy-lengyelországi herceg.⁶³ Joggal tehetné fel az olvasó a kérdést, milyen szempontból lehet érdekes egy ilyen távoli rokonság. Ennek magyarázatát Odonic családi helyzetével kell kezdenünk, aki III. Mieszko elsőszülött fiának, Odonnak volt a gyermeke. Ő azonban 1194-ben, még apja, Mieszko életében meghalt. Odon fia ekkor négyéves volt, így ezután nagyapja, Mieszko, majd nagybátyja, Władysław Laskonogi (Hosszúlábú Ulászló) gyámsága

⁵⁷ GRZESIK 2003. 9–10.

⁵⁸ RI III, XIII. 148–149. 82. sz. Bővebben l. BARABÁS 2025a. 2–3.

⁵⁹ ZIENTARA 2002. 162–163. A vetélkedésre l. FONT 2022. 140–154.

⁶⁰ ZIMMERMANN 2011. 42–44.; HUNYADI 2012; PÓSÁN 2019. 28–99.

⁶¹ ZIENTARA 2002. 222.

⁶² L. a 36. jegyzetben hivatkozott irodalmakat.

⁶³ Piastowie, 131–136.

alá került. 1206-tól kezdődően igyekezett hozzájutni atyai örökségéhez, ám azt csak 1216-ban sikerült megszereznie Laskonogitól. Ezután azonban szembeke-
rült korábbi támogatóival, Szakállas Henrikkel és a krakkói herceggel, I. Fehér
Leszekkel, majd komoly vereséget szenvedett az időközben utóbbiakkal kibékülő
nagybátyjától, Władysław Laskonogitól, ami után száműzetésbe kellett vonul-
nia.⁶⁴ Ennek első színhelye pedig minden jel szerint a Magyar Királyság volt.
Legalábbis a poznań-i és gnieźnói káptalanok évkönyvei szerint,⁶⁵ amely infor-
máció utat talált a Nagy-lengyelországi Krónikába is.⁶⁶ Ahogyan arra Benedykt
Zientara is rámutatott, nincs okunk kételkedni a híradás hitelében,⁶⁷ ugyanakkor
Odonic magyarországi tartózkodásáról, vagy akár annak hosszáról semmilyen
adatunk nincsen. Azt is legfeljebb feltételezhetjük csupán, hogy II. András ud-
varában a távoli rokonnak kijáró tisztelettel fogadták, ha ugyan maga a király
Odonic érkeztekor jelen volt egyáltalán.

1217-ben ugyanis II. András teljesítette a még atyjától, III. Bélától örökölt fo-
gadalmát, és elindult a Szentföldre, hogy részt vegyen a keresztes hadjáraton.⁶⁸
A magyar királynak legkésőbb július 25-re Spalatóban kellett volna lennie a velen-
cei dózsával kötött szerződése szerint, de csak augusztus 23-án érkezett meg oda,
azaz valamikor július-augusztusban indulhatott el Székesfehérvárról.⁶⁹ Odonic
útját illetően a források nem adnak közelebbi datálást, így nem lehetünk biztosak

⁶⁴ Piastowie, 131–133.; PRZYBYŁ 1998. 80–124.

⁶⁵ „Item anno Domini 1217. Wlodizlaus obtinuit Kalis et foilium Odonis fugavit in Ungariam.” – Annales Capituli Posnaniensis, 439. Megjegyzendő, a poznań-i káptalan évkönyvének frissebb, 1962-es kiadásában az információ nem szerepel (Rocznik kapituły poznańskiej, 24.). A gnieźnói káptalan évkönyve rossz dátummal, 1227-nél említi az esetet. „Wlodzislaus obtinuit Kalis et fili-um Odonis fugavit in Ungariam.” – Rocznik kapituły gnieźnieńskiej, 3. Az Odonicra vonatkozó adatok kritikájával kapcsolatban l. KÖRMENDI 2019. 14; 184–187. Körmendi Tamás a poznań-i évkönyv adatát tartja elsődlegesnek. Érdekesség, hogy a poznań-i káptalan évkönyve az 1146. évnél II. Száműzött Władysławval kapcsolatban is említi Magyarországra menekülést. „Wladislaus filius Boleslai dicti Crziwousti circa Poznan a fratribus fugit confusus Ungariam” – Rocznik kapituły poznańskiej, 23. Feltehetően a bejegyzés szerzője két eseményt, a két Władysław száműzetését vonta itt össze. L. GRZESIK 2003. 8. Odonic menekülését a másik két annalesre támaszkodó Nagy-lengyelországi Évkönyv is tartalmazza. Rocznik wielkopolski, 7.

⁶⁶ „Wladislaus patrums suus congregato exerictu ipsum de castro Kalisz fugientem usque in Hungariam profugavit. [...] Qui post aliquot annos reddiens Uszce castrum Swantopelcone capitaneo Pomoranie sibi auxilium prebente anno Domini MCCXXIII subintravit ipso die Dionisii et sociorum eius.” – KWP, 80. Długosznál is olvasható az információ, igaz – Miechówi Mátyás művéhez hasonlóan – 1214-nél. „[...] ad Andream Hungarie regem perveniens causis itineris expositis, humane amiceque ab illo exceptus, fotus et habitus est. [...] ab exilio Pannonico [...] reversus [...]” – Długosz, V–VI. 221., 238. Miechówi Mátyás adata: CFH II. 1603. 3673. sz. L. GŁADYSZ 2012. 166.; KÖRMENDI 2019. 189–190.

⁶⁷ ZIENTARA 2002. 212.; KOZŁOWSKI 2020. 155.; Piastowie, 132–133.

⁶⁸ SWEENEY 1984. 122–124.; VESZPRÉMY 2006; VESZPRÉMY 2023.

⁶⁹ VESZPRÉMY 2006. 100–101.

abban, hogy még a sereg útrakelte előtt megérkezett a királyi udvarba, amint az Długosznál olvasható. Ugyanakkor a lengyel középkorkutatásban sokáig meghatározó volt az a nézet, hogy a lengyel herceg elkíserte II. András a Szentföldre, sőt volt, aki szerint épp ezért utazott Magyarországra, önszántából. Ezt támaszthatja alá III. Honorius pápa 1217. február 9-én kelt oklevele, amellyel Odonicot és területét védelem alá vette.⁷⁰

Az elképzelés, hogy egy – meg nem nevezett – Piast herceg is ott volt II. András kíséretében, egy 1246-ra datált hamis magyar királyi oklevél⁷¹ alapján fogalmazódott meg.⁷² A diploma nyilvánvaló hamisítvány volta ellenére a benne szereplő adatokat nem kell feltétlenül elvetnünk, a lengyel medievisztika pedig erre alapozva tényként kezeli egy Piast herceg részvételét a keresztes hadjáratban.⁷³ Mivel azonban az oklevél említésén kívül ezt illetően más forrással nem rendelkezünk, így indirekt kapcsolódási pontokon alapuló feltételezésekre vagyunk utalva. Władysław Odonic mellett három másik jelölt neve is felmerült, az ugyancsak magyar kapcsolatokkal rendelkező Opolei Kázméré,⁷⁴ II. Jámbor (Pobožny) Henriké, I. Szakállas Henrik fiáé, illetve Kázmér pomerániai hercege.⁷⁵ A lengyel medievisztikában az előbbi két uralkodó, különösen Odonic feltételezett részvétele nyert teret.⁷⁶ Azonban Mikołaj Gładysz meggyőző érveléssel mutatott rá, hogy egyrészt az 1217-ben és 1218-ban Odonic számára kiállított, saját és a kalisz-i Szent Pál egyház védelmét célzó pápai oklevelek⁷⁷ éppen a kalisz-i herceg lengyelországi tartózkodása mellett szólnak. Másrészt nincs bizonyíték arra, hogy 1217-ben Laskonogi tényleg megszerezte volna Kalisz-t.⁷⁸ Összességében Gładysz megállapítása szerint kizárható, hogy Odonic lett volna az a Piast, aki II. Andrással együtt volt a Szentföldön, vélekedése szerint Opolei Kázmér az egyetlen elfogadható jelölt.⁷⁹

Odonic magyarországi tartózkodását azonban mindezek ellenére sem kell feltétlenül kétségbe vonnunk, az azonban 1217 helyett inkább a következő évre helyezhető. Mindezzel együtt azonban megállapíthatjuk, ha András valóban az őt megillető tisztelettel fogadta is távoli rokonát, ahogyan Długosz írja, annak további tartózkodásáról semmilyen adattal nem rendelkezünk. Ugyanakkor az is felmerült a kutatásban, hogy Odonic házassága Jadwigával, gyermekei anyjával

⁷⁰ RPR 5818. sz., VMP I. 7. XV. sz. L. ZIENTARA 2002. 212. Vö. GŁADYSZ 2012. 168.

⁷¹ RA 843. sz.

⁷² „mare transvisset, in acie et sub vexillo ducis Polonie” – ÁŰO VII. 207. 136. sz.

⁷³ GŁADYSZ 2012. 161–163.

⁷⁴ Kázmér felesége, Viola kapcsán vethető fel az Árpád-házi származás lehetősége. L. BARABÁS 2015.

⁷⁵ GŁADYSZ 2012. 163.

⁷⁶ L. GŁADYSZ 2012. 166–170.

⁷⁷ RPR 5818. és 5841. sz., VMP I. 7. XV. sz. és 9. XVIII. sz.

⁷⁸ GŁADYSZ 2012. 166–169.

⁷⁹ GŁADYSZ 2012. 170–173.

száműzetése időszakára tehető. Ez azonban kizárólag elsőszülött fia, a későbbi nagy-lengyel herceg, I. Przemysł születési idejére alapozott elképzelés.⁸⁰ Egy dolog azonban bizonyosnak tűnik a lengyel források alapján, Odonic 1223-ban jelent meg ismét a lengyelországi politikában, hogy addig Magyarországon volt-e végig, vagy utána a Birodalomban és Csehországban is járt, mint azt Długosz alapján többen feltételezik, nem tudhatjuk biztosan.⁸¹

Az 1210-es évek eleje után, lemondva Kálmán herceg és Salomea házasságának a tárgyalásáról, vagy éppen Viola opolei hercegnő kérdéses származásának taglalásáról,⁸² a 13. század második felére kell rátérnünk, amely időszak túlzás nélkül a Piast–Árpád kapcsolatok legaktívabb időszakának tekinthető, amelyben a kulcsszereplőnek IV. Béla magyar király tekinthető. Az uralkodó tatárjárás utáni politikájának központi eleme volt a felkészülés egy esetleges újabb invázióra. A pusztítás utáni újjáépítés és az ország megerősítésének szándéka számos ponton megragadható.⁸³ IV. Bélát gyermekei házasságainak megkötése esetében is ebbéli szándéka vezette, ahogyan arról IV. Ince pápának küldött ún. „tatár levele”⁸⁴ is tájékoztat. Már legidősebb lánya, Kinga V. Szemérmes (Wstydlivy) Bolesław krakkói herceggel (1243–1279) kötött házassága esetében is feltételezhető, hogy a frigy egy nagyobb szövetségi rendszer kialakítását célozta.⁸⁵ Az mindenesetre vitán felül áll, hogy 1239-ben, esetleg néhány évvel később, ismét egy Árpád–Piast házasság jött létre, amely többszörös rokonságot eredményezett, lévén Bolesław Kálmán herceg feleségének, Salomeának volt az öccse.⁸⁶

1243-ban a király Anna nevű lányát Rosztizslav Mihailovics fejedelem vette feleségül. A ruszbeli uralkodó már 1239-ben megkérte a magyar király lányának kezét, azonban ekkor még visszautasítás érte őt. Font Mártát követve joggal tételezhetjük fel, hogy IV. Béla tatárjárás utáni megváltozott döntése mögött a védekezés célja állhatott.⁸⁷ Mindazonáltal reményében később csalatkoznia kellett, ugyanis Rosztizslav elveszítette pozícióit a Ruszban, és végül családjával a Magyar Királyságban talált menedéket 1245 után.⁸⁸ IV. Béla következő lányának, Konstanciának a házassága összefüggésben állt a Halicsot megszerezni akaró Rosztizslav vereségével.

⁸⁰ JASIŃSKI 1995. 38.

⁸¹ Piastowie, 133.

⁸² Kálmánra l. FONT – BARABÁS 2017. Violára l. BARABÁS 2015.

⁸³ SZŰCS 1993. 3–32.

⁸⁴ SENG 1987.

⁸⁵ KOZŁOWSKI 2010.

⁸⁶ Piastowie, 191–192.

⁸⁷ FONT 2022. 179–183.

⁸⁸ FONT 2018; FONT 2022. 183–190.

A magyar király 1246-ban felhagyott veje támogatásával, és békét kötött a magyar királyi családdal régóta viharos kapcsolatban álló Danyiil halicsi fejedelemmel.⁸⁹ A szövetségkötést 1247-ben erősítették meg házassággal, Danyiil Romanovics fia, Lev Danyilovics ekkor vette feleségül Konstanciát.⁹⁰ IV. Béla mindazonáltal nem kizárólag keleti irányban igyekezett családi kapcsolatokat létesíteni, Erzsébet nevű lányát a későbbi XIII. Henrik alsó-bajorországi herceg vette feleségül, feltehetően egy hosszabb jegyesség után 1250-ben, az ő fiuk volt a magyar trónt 1306-ban megszerezni igyekvő Wittelsbach III. Ottó.⁹¹

Az 1250-es évek komoly változást hoztak a magyar uralkodó külső kapcsolatai tekintetében. Az ismételt mongol támadás réme – ekkor még – nem vált valóra, IV. Béla pedig aktívan bekapcsolódott a Babenberg-örökségért, azaz az Osztrák és Stájer hercegségekért kialakult vetélkedésbe.⁹² 1252-ben a fokozódó feszültség ki is robbant, IV. Béla pedig nem tudta legyőzni az újdonsült cseh királyt, II. Ottokárt, 1254-ben Pozsonyban békekötéssel zárták le a konfliktust, amely szerint a cseh uralkodó kezébe került az Osztrák Hercegség, az Enns alsó folyásánál fekvő korábbi stájer területek, valamint az egykori Pitteni Grófság nagy része, míg IV. Bélának a Stájer Hercegség jutott.⁹³

Feltehetően II. Ottokár is felismerte IV. Béla lengyel szövetségeseinek jelentőségét, ugyanis 1254-től kezdődően nagy erőket mozgósított a vele szemben álló Piast hercegek megnyerésére.⁹⁴ Természetesen IV. Béla sem volt tétlen a békekötés után a Piastok vonatkozásában.⁹⁵ Veje, V. Szemérmes Bolesław továbbra is szilárd szövetségese volt, feltehetően az ő, illetve felesége, Kinga közvetítése révén jött létre egy újabb rokoni kapcsolat. Az eseményt megörökítő poznań-i káptalan évkönyve és a Nagy-Lengyelországi Krónika szerint Jámbor (Pobożny) Bolesław nagy-lengyelországi herceg valamikor 1256–1258-ban Krakóban, V. Szemérmes Bolesław udvarában, az ő és felesége, Kinga közvetítésével vette feleségül IV. Béla Jolánta nevű lányát.⁹⁶ A magyar királyi hercegnőre az említett – nagy-lengyelországi – források Helenaként utalnak, azaz feltehetően férje környezetében ezen

⁸⁹ FONT 2022. 184–185., 190–197.

⁹⁰ FONT 2022. 108., 185.; SENGÁ 1987. 592–594.

⁹¹ RUDOLF 2023. 128–129; 523; 562.

⁹² Az utolsó Babenberg uralkodó, II. Harcias Frigyes épp a Bélával folytatott Lajta menti csatában vesztette életét 1246-ban. A vetélkedésről összefoglalóan l. RUDOLF 2023. 136–219.

⁹³ RDEBM II. 12–13. 24. sz. l. RUDOLF 2023. 168–169.

⁹⁴ L. WYROZUMSKI 1997. 10–11.; RUDOLF 2023. 168–169.; BARABÁS 2025a. 13–16.

⁹⁵ IV. Béla gyermekeinek házasságaival, illetve szövetségi rendszerével kapcsolatban l. SENGÁ 1987; KOZŁOWSKI 2010.

⁹⁶ Elképzelhető, hogy a frigy megkötése után Jolánta még Krakóban maradt, amíg a házasság véglegessé tételéhez szükséges életkort el nem érte. L. JASIŃSKI 1995. 43.

a néven ismerték.⁹⁷ Joggal tételezhető fel, a házasság célja a magyar uralkodó részéről Bolesław szövetségsként való megnyerése volt.

Egyoldalú lenne azonban a létrejövő családi kötelekeket kizárólag a magyar királyi család szemszögéből vizsgálni.⁹⁸ A 13. század közepére Lengyelországban a kezdeti három hercegség helyett nagyjából tíz feletti terület élén álltak a Piast család különböző ágainak tagjai.⁹⁹ A családi és politikai kötelekek egy sajátságosan szövevényes rendszere alakult ki, ahol adott esetben közeli rokonok is komoly konfliktusba kerülhettek egymással, ahogyan azt mások mellett Władysław Laskonogi és Odonic, vagy éppen V. Szemérmes Bolesław és nagybátyja, Mazóviai Konrád esete is jól példázza.¹⁰⁰

Lássuk tehát, ki is volt IV. Béla legújabb veje. Jámbor Bolesław 1224–1227 között született, apja a már emlegetett Władysław Odonic, a Piastok nagy-lengyelországi ágához tartozó herceg volt, azaz Bolesław III. Öreg Mieszkó és Erzsébet magyar hercegnő dédunokája volt.¹⁰¹ A herceg életének korai szakaszára apja, illetve rokonai, Władysław Laskonogi és I. Szakállas Henrik konfliktusa nyomta rá a bélyegét.¹⁰² Ennek ellenére kiváló nevelésben részesült, amibe a latin nyelv ismerete és az olvasás is beletartozott.¹⁰³ Apja 1239-es halála után bátyja, I. Przemysł vette kezébe a rájuk hagyott hercegséget, Bolesław 1247-ben kapta meg a kalisz-i területet, azonban tényleges hatalommal nem rendelkezett. Elégedetlensége folytán 1249-ben újabb osztozkodás történt, ekkor került birtokába Gniezno, ám nem sokkal később konfliktus támadt a testvérek között, aminek eredményeképp I. Przemysł 1250 és 1253 között fogva tartotta öccsét. Szabadulása után Bolesław kiegyezett testvérével, és ezúttal tartósan megosztottak az atyai örökségen. A fivérek együtt vettek részt a sziléziai Piastok belharcaiban, sógorukat, Glogówi Konrádot támogatták III. Fehér Henrik wrocławai fejedelem ellen. Jámbor Bolesław 1255-ben került szövetségi viszonyba későbbi sógorával, Árpád-házi Kinga férjével, V. Szemérmes Bolesławval, amikor Świątoplek és

⁹⁷ „[...] dominus Boleslaus dux Polonie copulavit sibi in terra Cracouiensi apud ducem Boleslaum, filium condam Lestkonis, filiam regis Ungarie nomine Helenam.” – Rocznik kapituly poznańskiej, 43.; „Boleslaus Polonie dux, frater Przemislonis iam defuncti, Helenam Bele regis Ungarie filiam de sorore Heduigis procreatam, quam anno uno ante obitum Przemislonis fratris sui apud Boleslaum ducem Cracouie sibi copulaverat, in uxorem in terram suam de terra Cracouiensi adduxit cum sollempnitate regali.” – KWP 110. cap. 121. L. JASIŃSKI 1995. 42.

⁹⁸ Kapronczay Károly – az általa *Ájtatosnak* hívott – Jámbor Bolesław céljait hangsúlyozta. KAPRONCZAY 2000. 15.

⁹⁹ LUKOWSKI – ZAWADSKI 2019. 13. Az öröklések és osztozkodások miatt a szám többször változott.

¹⁰⁰ L. ZIENTARA 2002. 279–290.; BARABÁS 2015. 8–9.

¹⁰¹ L. feljebb.

¹⁰² ZIENTARA 2002. 159–172.; PRZYBYŁ 1998. 71–115.

¹⁰³ Piastowie, 142.

Mściwój pomerán fejedelmek ellen Kujáviai Kázmér, Siemowit mazóviai herceg, valamint a két Bolesław fogott össze.¹⁰⁴

V. Szemérmes Bolesław, valamint Siemowit a későbbiekben is Jámbor Bolesław oldalán állt, azonban Kujáviai Kázmérral más volt a helyzet. Vele 1258-ban komoly konfliktusba került az időközben bátyja, I. Przemysł 1257. júniusi halála után egész Nagy-Lengyelország felett diszponáló Jámbor Bolesław, amikor a lądi terület visszaszerzésének céljával megtámadta őt. A harcban V. Szemérmes Bolesław is támogatta névrokonát, Kujáviai Kázmér pedig 1262-ben a włocławeki püspök közvetítése után lemondott a területről.¹⁰⁵

A krakkói herceg támogatásán azért sem kell csodálkoznunk, mivel, mint láttuk, nem sokkal korábban sógorságba került Jámbor Bolesławval. A konfliktus szempontjából további adalékokkal szolgálhat a Piastok családi kapcsolatainak további vizsgálata. Az egyik sziléziai herceg, IV. Béla korábbi szövetségese, az immáron II. Ottokár oldalán álló Opolei Władysław¹⁰⁶ kezdetben jó viszonyt ápolt nagy-lengyelországi rokonaival, 1251-ben elvette Eufémiát, Jámbor Bolesław és I. Przemysł húgát. Az opolei herceg testvére, Eufrozina azonban 1257-ben feleségül ment a konfliktusforrást jelentő nagy-lengyelországi Łądot birtokló I. Kujáviai Kázmérhoz.¹⁰⁷ Egyes feltételezések szerint éppen ez motiválhatta Jámbor Bolesławot, hogy a cseh orientációjú sziléziai hercegekkel, köztük Opolei Władysławval szemben IV. Bélához közeledjen.¹⁰⁸

A krakkói V. Szemérmes Bolesław számos alkalommal támogatta apósát, IV. Bélát katonailag.¹⁰⁹ Az 1253–1254. évi harcok idején Jámbor Bolesław még nem állt rokoni kapcsolatban a magyar uralkodóval, azonban akkor már igen, amikor annak háborúja II. Ottokár cseh királlyal 1260-ban kiújult.¹¹⁰ A konfliktusban ezúttal is IV. Béla támogatói között találjuk V. Szemérmes Bolesławot, illetve annak rokonát, I. Kujáviai Kázmér fiát, II. Fekete (Czarny) Leszeket, későbbi innowrocławwi, majd krakkói és sandomierz-i herceget.¹¹¹ Jámbor Bolesław részvételét illetően azonban nincs adatunk. A magyar király legfrissebb vejének távolmaradását illetően legfeljebb találgatásokba bocsátkozhatunk, elképzelhető, hogy a brandenburgi őrgrófi családdal, az Askanikkal fennálló konfliktusokkal tarkított kapcsolata kötötte le,

¹⁰⁴ Piastowie, 142–143.

¹⁰⁵ Piastowie, 143.

¹⁰⁶ L. BARABÁS 2025a.

¹⁰⁷ JASIŃSKI 2007. 513–514.; Piastowie, 722–723.

¹⁰⁸ Książęta i księżne, 44; 121. Kázmér harmadik felesége volt Eufrozina, legidősebb fiuk az 1320-ban a lengyel királyi címet megszerző Władysław Lokietek (Lokietek Ulászló) volt. JASIŃSKI 2007. 513.; Piastowie, 210.

¹⁰⁹ BARABÁS 2025a. 8–9., 13–21.

¹¹⁰ L. RUDOLF 2023. 201–214.

¹¹¹ Piastowie, 203–218.

vagy éppen Fekete Leszek érintettsége miatt vonta ki magát. 1260 júliusában, nem sokkal a kroissenbrunni csata előtt Jámbor Bolesław unokahúga, I. Przemysł lánya, Konstancia hozzáment János őrgróf fiához, Konrádhoz.¹¹² Úgy tűnik a nagy-lengyelországi fejedelem számára égetőbb volt ezen viszony rendezése, mint a cseh-magyar konfliktusba való bekapcsolódás.

Egy bizonytalan adatunk azonban van Jámbor Bolesław és IV. Béla kapcsolatát illetően. A Stájer Rímes Krónika tudósítása szerint a magyar királlyal időközben kibékült és rokoni kapcsolatba került II. Ottokár unokahúga, Brandenburgi Kuni-gunda és IV. Béla fiatalabb fia, Béla herceg 1264. évi, Pozsony melletti esküvőjére szóló meghívókat küldött Wrocławba és Lengyelországba is. A híradás nem tűnik valószínűtlennek, ugyanakkor a lakodalmon megjelentek között a szerző, Ottokár – egyértelműen – nem említ egy Piastot sem, amit az Annales Otakariani beszámolója is megerősít.¹¹³ Ugyanakkor felmerült annak a lehetősége, hogy Jámbor Bolesław mégis jelen lehetett. A Stájer Rímes Krónika „Krawâten, Poznær ouch einen hâ-ten”,¹¹⁴ a legutóbbi magyar kiadó, Bagi Dániel által „a horvátok és a boszniaiak ura”-ként fordított¹¹⁵ sorának egyik elnevezése ugyanis Poznań-ként lenne értelmezhető, és így a nagy-lengyelországi hercegre utalna.¹¹⁶ Vélekedésem szerint azonban, egyet-értve Bagival, a kérdéses passzus szövegkörnyezete alapján kevésbé valószínű, hogy a terület helyett egy városra hivatkozott volna a szerző a résztvevők kapcsán, így nem állíthatjuk, hogy a lengyel fejedelem bizonyosan részt vett az esküvőn.

Az 1260. évi békekötés után II. Ottokár – mint arra már utaltam – IV. Béla unokáját, Rosztizslav és Anna hercegnő lányát, Kunigundát vette feleségül. A magyar és a cseh királyok kapcsolata tehát rendeződött, sőt, nyugodtan mondhatjuk, szívélyessé vált.¹¹⁷ Természetesen IV. Béla lengyel szövetségeseit is érintette a megváltozott helyzet, ugyanis mindkét Bolesław rokonságba került II. Ottokárral. Ennek ellenére konfliktusra is akadt példa. A krakkói káptalan évkönyve (Rocznik kapituły krakowskiej) arról tudósít, hogy II. Ottokár, mikor az 1267–1268 telén a poroszok ellen indított második keresztes hadjáratáról¹¹⁸ hazafelé tartott, nagy-lengyelországi területeket pusztított.¹¹⁹ Az annales ugyan nem adja meg az ellentét okát, de

¹¹² Piastowie, 144.

¹¹³ „Onnét is sok követet szalajtott el az országon belülré és a környező országokba is: Boroszlóba, Lengyelországba, Szászországba, Meissenbe és Thüringiába.” – SRK 123. L. továbbá: 124–129. Vö. Annales Otakariani, 186–187. Továbbá: HOMZA 2017. 121–126.; PÁLKO 2022. 77–85.

¹¹⁴ Ottokars Österreichische Reimchronik, cap. LXVII. 107. 8081. sor.

¹¹⁵ SRK 127.

¹¹⁶ L. PÁLKO 2022. 83–84.

¹¹⁷ L. RUDOLF 2023. 220–248.

¹¹⁸ SYCHRA 2022. 162–163.

¹¹⁹ „Premizl qui et Othacarus rex Bohemorum cum potencia sui exercitus venit in Thorum contra Pruthenos cupiens Martis miliciam exercere. Qui propter adversitatem temporis et hyemis mansuetam temperiem non adepto voto, fraudati desiderio, expensis et laboribus inutiliter

a lengyel kutatás feltételezi, hogy a Jámor Bolesław hercegsége elleni támadás oka utóbbi és IV. Béla szövetsége volt.¹²⁰ Amint azt láttuk, ez a vélekedés nem áll szilárd lábakon, hiszen IV. Béla és II. Ottokár között évek óta nem volt ellentét. Amennyiben hitelt adunk az évkönyvnek, úgy az utolsó mondatot kell perdöntőnek tekinteni, amely szerint az átkelés során alkalmazott erőszak miatt támadt – ekkor – ellentét II. Ottokár és Jámor Bolesław között, azaz nem valamilyen korábbi konfliktus eredménye volt a támadás. Különösen, mivel, mint láttuk, a nagy-lengyelországi uralkodó nem exponálta magát apósa mellett a cseh király ellenében. Mindezeket túl érdemes arra is felhívni a figyelmet, hogy a híradás a krakkói káptalan *annalesé*-ben őrződött meg, annak nincs nyoma a poznań-i káptalan évkönyvében.¹²¹

Néhány évvel korábban, az 1260-as évek közepén egy magyar belháború robant ki IV. Béla és fia István ifjabb király között.¹²² A krakkói herceg és felesége, Kinga ebben a helyzetben az apát, Bélát támogatta. István ifjabb király fiát, a későbbi IV. Lászlót annak foglyul ejtése után nagynénje felügyelte Krakóban. Másrészt Kinga egy unokahúgához, Kunigunda cseh királynéhoz, II. Ottokár feleségéhez írt levelében arra kérte rokonát, vegye rá házastársát, hogy nyújtson támogatást IV. Bélának, amire az ő férje, V. Szemérmes Bolesław is készen állt.¹²³ Konkrét lengyel beavatkozásra azonban nem került sor. Az apa és fiú között megkötött béke ennek ellenére is kiterjedt Béla szövetségeseire, II. Ottokár mellett IV. Béla vejei, Szemérmes, illetve Jámor Boloesław, valamint Fekete Leszek vonatkozásában is érvényes volt István ifjabb király részéről a meg nem támadás garantálása.¹²⁴ 1268-ban

consumptis, dampnis rapinis et aliis iniuriis terre domini Boleslai ducis Polonie graviter illatis, retro domum, unde venerant sunt reversi. Unde idem dux ipso rege discordavit.” – Rocznik kapituły krakowskiej, 98. cap. 246.

¹²⁰ Piastowie, 145.; GŁADYSZ 2012. 344.

¹²¹ L. Rocznik kapituły poznańskiej, 46–48.

¹²² A konfliktusra l. ZSOLDOS 2007.

¹²³ „[...] una cum dilecto domino et marito nostro carissimo scribimus, hortamur et supplicamus Dilectioni Vestre, quatenus compatibles insolitis et injustis serenissimi domini et patris vestri ac nostri dolorum persecutionibus, inducere monitis, persuasionibus atque consiliis maritum vestrum dignemini ad succurrendum in forti brachio et armato contra temeritatem filii, paterne glorie titulum infirmantis; maxime cum dilectus dominus et maritus noster carissimus non parcendo personis, laboribus aut expensis, id ipsum faciendo omnes vires suas fideliter exponere sit paratus” – ÁÚO III. 161–162. 105. sz. L. ZSOLDOS 2007. 78.

¹²⁴ „[...] idem Rex carissimus filius noster promisit, quod nec ipse, nec sui cognati, vel amici nos, dominam reginam, consortem nostram carissimam, matrem suam, ducem Belam, filium nostrum predilectum, fratrem suum, dominam Annam ducissam, sororem suam, ducem Belam, filium eiusdem, regem Boemorum, generum ipsius et nostrum, Bolizlaum Cracovie, Bolyzlaum Gnezdensem, Lynznyk filium ducis Cazmerii. fuces, nec terras ipsorum vel homines ad eos spectantes, et quoslibet alios nobis adherentes molestabit, turbabit vel aliquatenus impugnabit.” – ÁÚO III. 130. 88. sz., RA 1481. sz., RPR 19711. sz.; RC IV, 332. sz. István ifjabb király oklevele: ÁÚO III. 136–139. 92. sz. L. RUDOLF 2023. 240.; ZSOLDOS 2007. 79–80.

Kinga, illetve Jolánta, valamint testvérük Konstancia is apjuk udvarába látogatott, ami egyfajta kiállásként is értelmezhető mellette. Rudolf Veronika szerint lányai meggyőzése is szerepet játszhatott abban, hogy a Béla és István közötti ellentét végül nem eszkalálódott ismét.¹²⁵

Összességében Jámbor Bolesław esetében nem beszélhetünk arról, hogy magyar rokonságának ügyei kapcsán gyakran aktívan lépett volna fel. Geopolitikai helyzetéből fakadóan a brandenburgi örgrófokkal és Pomerániával fennálló kapcsolata kötötte le.¹²⁶

Az Árpád–Přemyszlida ellentét IV. Béla – és Mária királyné – 1270. évi halála után ismét kiújult. Ebben jelentős szerepet játszott, hogy István nővére, a korábban egyértelműen és aktívan IV. Bélát támogató Anna hercegnő – a királyi kincstár egy jelentős részével –, illetve több, korábban az idősebb király oldalán álló előkelő is a Prágába, II. Ottokár udvarába történő menekülést látta a legjobb megoldásnak.¹²⁷ A cseh és a magyar király is hozzálatott az előkészületekhez. V. István ebben a helyzetben, 1270 augusztusának közepén Krakkóba látogatott Szent Szaniszló sírházhoz, ahol kibékült és szövetséget kötött sógorával, V. Szemérmes Bolesławval,¹²⁸ Vélekedésem szerint Jámbor Bolesław is jelen volt a találkozón, legalábbis a poznań-i káptalan évkönyve és a Nagy-Lengyelországi Krónika beszámolóí szerint ebben az időben Krakkóban járt.¹²⁹ Nem sokkal később pedig a nagy-lengyel uralkodó a Brandenburgi Örgrófság ellen támadt Santok várának korábbi elfoglalása miatt.¹³⁰ Az, hogy a katonai akció összefüggésbe hozható-e a magyar szövetséggel,

¹²⁵ RA 1604. sz. L. RUDOLF 2023. 242–243.

¹²⁶ Piastowie, 144–146.

¹²⁷ SZŰCS 1993. 139–141.; RUDOLF 2023. 249–251.

¹²⁸ „eodem anno venit Stephanus rex Ungarie visitare sepulchrum sancti Stanislay, et dum vidit ducem Bolezlaum, qui habebat dominam Kingam sororem germanam, feceruntque pacem et concordiam inter se” – Rocznik traski, 841. és Annales Polonorum, 638. L. RUDOLF 2023. 253.; ZSOLDOS 2007. 78–81.; HERUCOVÁ 2017. 14–18. A magyar király testvére, Kinga valószínűleg kulcsszerepet játszott a találkozásban, ahogyan abban is, hogy közvetítésével 1270 őszén egy személyes találkozót követően két évre fegyverszünetet kötött II. Ottokár és V. István. Ez ugyanakkor nem járt tartós eredménnyel, kiobbant a háború. L. RUDOLF 2023. 254–273.; HERUCOVÁ 2017. 18–20.

¹²⁹ „absente domino Boleslao duce Polonie; iverat enim illa hora in terram Cracouiensem.” – Rocznik kapituly poznańskiej, 48. „[...] absente Boleslao duce Polonie, qui tunc temporis iverat ad partes Cracouie pro quibusdam negociis peragendis.” – KWP 124–125. cap. 159. L. MACIASZEK 2021. 249–250. L. továbbá Rocznik wielkopolski, 36.; „Dominus Stephanus rex Hungarie intrat Cracouiam VI kalendas Septembris et mansit duobus diebus, tercio autem die ad propria revertitur.” – Rocznik kapituly krakowskiej, 100. cap. 250. Vö. Annales Cracovienses Compilati. 605. Továbbá: HERUCOVÁ 2017. 21.; Piastowie, 146.

¹³⁰ „Item anno Domini Millesimo CC LXXI dux Boleslaus collecto maximo exercitu tantummodo de sua terra et de una parte Cuyauie, quam tunc regebat, intravit terram de castellania de Santok, quam tenebat Otto, marchio Ottonis filius, locatam iure Theutonico, ipsam horribiliter destruxit spoliando, comburendo, anichilando, civitates expugnando. In qua terra secure tribus

kétséges a konfliktus relatíve hosszabb története miatt.¹³¹ Jámbor Bolesławot mindezenre V. István bizonyosan szövetségesei között tartotta számon, a II. Ottokárral kötött békéről tudósító oklevélben mindkét sógora, a krakkói és a nagy-lengyelországi Bolesław is említésre került.¹³²

A két Bolesław jó kapcsolatát mutatja az is, hogy 1273-ban, miután Władysław opolei herceg Krakkó ellen támadt, válaszul V. Szemérmes Bolesław és szövetségesei, Jámbor Bolesław, Fekete Leszek és II. Mazóviai Konrád az Opolei Hercegség ellen vonultak és felpredálták a területet, de végül nem arattak döntő győzelmet.¹³³ Az ellenségeskedés 1274-ben egy – Długosz szerint Jámbor Bolesław közvetítésével megkötött – békével zárult.¹³⁴ 1277-ben pedig IV. Henrik wrocławui uralkodó a korábbi ellenfelek, V. Szemérmes Bolesław és Opolei Władysław közvetítésével kötött békét Jámbor Bolesławval.¹³⁵

Jámbor Bolesław 1279 áprilisában halt meg, felesége Jolánta ezután először nővéréhez, Kingához ment, majd a gnieźnoi klarisszák kolostorába vonult be, ahol 1304-es haláláig. 1827-ben avatták boldoggá.¹³⁶

A II. Ottokár feleségévé vált Kunigunda mellett IV. Béla egy másik unokája is férjhez ment az 1260-as években. 1265-ben Gryfina (Grifina), Rosztizslav és Anna másik lánya lett II. Fekete Leszek – ekkor – sieradzi herceg felesége.¹³⁷ Ezzel a Piastok kujáviai ágába tartozó fejedelem mindkét királlyal rokonságba került. 1270-ben, IV. Béla halála után azonban az ismét kiéleződő Árpád–Przemyslida konfliktusban, rokonához és szövetségesehez, V. Szemérmes Bolesławhoz hasonlóan Leszek is a magyar király támogatói közé tartozott.

pernoctavit noctibus et cum magna preda sanus et illesus ad propria remeavit.” – Rocznik kapitulu poznański, 49. (Annales Capituli Posnaniensis, 466.) Vö. Piastowie, 145.

¹³¹ Vö. RUDOLF 2023. 281.; PALKO 2017. 21–23.; HERUCOVÁ 2017. 21–22.; KOZŁOWSKI 2020. 213–214.

¹³² „[...] Bouzlaum Cracovie et Sandomerie, Boizlaum Maioris Polonie [...] Inclitos Duces, generos nostros” – VMHH I. 303. DXXX. sz., RPR 20540. L. még RUDOLF 2023. 278. Vö. HERUCOVÁ 2017. 21.; PALKO 2017. 28.

¹³³ „[...] Boleslaus dux Cracovie et Sandomirie, Boleslaus dux Polonie, Conradus dux Mazovie et Lestko dux Szyradie intrantes terram Wladislai ducis Opoliensis devastaverunt eam totaliter, spoliantes et incendio subiicientes usque in Opol et in Coszle et usque in Oderam, et multos homines amiserunt ibidem. Eodem anno quidam milites Cracovienses processerant ad ducem Wladislaum Opoliensem cum tota potencia sua de consilio Pauli episcopi Cracoviensis, sed Boleslaus misso exercitu comprehendit eos in campo Boguczyn, et commissio prelio ex utraque parte ceciderunt plurimi” – Annales Polonorum, 639. Vö. Książęta i księżne, 122.; Piastowie, 204; 722. Kozłowski szerint II. Przemysł is részt vett a támadásban. KOZŁOWSKI 2020. 182–183.

¹³⁴ Długosz, VII–VIII. 186. Vö. Piastowie, 722.

¹³⁵ L. JUREK 1987. 558–560.; Piastowie, 422; 427–428.

¹³⁶ PAULER 1899. II. 388.; Piastowie, 147.; JASIŃSKI 1995. 43.

¹³⁷ WERTNER 1892. 474. Kapronczay – hasonlóan Jámbor Bolesławhoz – Fekete Leszek esetében is saját hatalmi céljait emelte ki a házassággal kapcsolatban. KAPRONCZAY 2000. 15.

Ennek látszólag ellentmond, hogy II. Ottokár és V. István 1271 nyarán kötött békéjében, amelynek szövege a következő év májusában X. Gergely pápa (1272–1276) által kiadott okleveleknek hála ismert,¹³⁸ II. Fekete Leszek és név szerint meg nem nevezett testvére (Siemomysl) II. Ottokár szövetségesei között került említésre.¹³⁹ Véleményem szerint azonban nincs okunk kételkedni benne, hogy Leszek rokona, V. Szemérmes Bolesław oldalán állt, amit krakkói örökösként történő, Jan Długosz által is megörökített elismerése is mutat.¹⁴⁰ A kérdéses adat kapcsán sokkal inkább a pápai kancellária tévesztésére gyanakodhatunk. Szemérmes Bolesław és az újdonsült magyar király kibékülése után a sógorság ellenére sem valószínű, hogy az éppen Łęczycát és Sieradzot birtokló herceg II. Ottokár oldalára állt volna.¹⁴¹ V. István oklevelében mindenesetre nem szerepel Leszek az ő lengyel szövetségesei között, csak két sógora, a krakkói és a nagy-lengyelországi Bolesław,¹⁴²

További adalékkal szolgál az ügyben, hogy egyes vélekedések szerint Leszek ezen döntésére vezethető vissza, hogy 1271-ben felesége, Gryfina, impotenciával vádolta meg férjét,¹⁴³ ami után több évig, egészen 1275 körülig külön éltek egymástól, amíg – feltehetően V. Szemérmes Bolesław közvetítésével – ki nem békültek.¹⁴⁴

Leszek 1279-ben V. Szemérmes Bolesław végakarátának megfelelően nagyobb probléma nélkül foglalta el a krakkói trónt, amelyet egészen 1288. évi haláláig birtokolt, ha akkor már nem is minden nehézség nélkül. Az 1280-as évek elején, miután Kinga megalapította az ószandeci (Stary Sącz) klarissza kolostort a neki férjétől jutott területeken, Leszek szerette volna a birtokokat megszerezni. Ez ügyben egyeztetett az özvegy hercegnével is, méghozzá a Magyar Királyságban is járt Fermói Fülöp pápai legátus közvetítésével,¹⁴⁵ de eredménytelenül. A konfliktus annyira kiéleződött, hogy a herceg foglyul ejtette a Kingát támogató Pál krakkói püspököt, akivel csak 1284 decemberében, illetve véglegesen 1286-ban jutott

¹³⁸ RPR 20540. sz.; VMHH I. 295–299. DXXIX. sz. és 299–304. DXXX. sz.

¹³⁹ „[...] d[omi]num Lezkonem et fratrem eius duces Cuiavie [...]” – VMHH I. 299. DXXIX. sz.

¹⁴⁰ WYROZUMSKI 1997. 14.; Książęta i księżne, 120–121.; MIKA 2008. 77.; Piastowie, 204.

¹⁴¹ L. WYROZUMSKI 1997. 14.; PALKO 2017. 28. Vö. RUDOLF 2023. 279.

¹⁴² „[...] Bouzlaum Cracovie et Sandomerie, Boizlaum Maioris Polonie [...] Inclitos Duces, generos nostros” – VMHH I. 303. DXXX. sz., RPR 20540. sz. L. RUDOLF 2023. 278. Vö. HERUCOVÁ 2017.21.; PALKO 2017. 28.

¹⁴³ Ami az egyházjog szerint a házasság felbontását eredményező akadálnak számított. L. ERDŐ 2001. 232. „Eodem anno Griphina uxor Lestkonis ducis Syradiensis deposuit de se peplum publice eo, quod dixit, se esse virginem incorruptam, nec ab eo poterat cognosci propter impotenciam ipsius ut dicebant.” – Rocznik małopolski, 173.

¹⁴⁴ „[...] dux Lestco accepit iterum Griphinam uxorem suam, qua fuerat privatus.” – Rocznik traski, 842–843.; „domna Grifina rediit ad ducem Lestkonem” – Annales Cracovienses Compilati, 605. L. Piastowie, 204.

¹⁴⁵ Fülöp I. Kovács 2019. A Fekete Leszek és Kinga között kialakult ellentét utóbbi legendájában is megjelenik. L. Legendák, 154–155.

egyezségre. 1285-ben (esetleg már 1282-ben) pedig a krakkói és sandomierz-i világi elit lázadt fel ellene, akik II. Konrád mazóviai herceget hívták meg helyette a trónra. A lázadók már a krakkói várat is ostrom alatt tartották, ahol Gryfina is tartózkodott, azonban Leszek a Baksa nembeli Simon fia György vezette magyar és kun segítséggel a bogucicei csatában döntő győzelmet aratott.¹⁴⁶ 1287–1288 fordulóján ismét magyar katonai segítségnyújtásra szorult a krakkói fejedelem, amikor is nem tudott hatékonyan ellenállni az újabb tatár támadásnak,¹⁴⁷ amely elől, legalábbis Jan Długosz elbeszélése szerint, Magyarországon keresett menedéket.¹⁴⁸

A Leszeknek többször is segítséget nyújtó Simon fia Györgyöt nem csak a magyar király, hanem a krakkói herceg is megadományozta szolgálataiért.¹⁴⁹ Fekete Leszek 1287. február 19-én kelt diplomájának szövege hivatkozik IV. Lászlóra is, méghozzá barátjaként, azaz szövetségeseként.¹⁵⁰ A magyar király egy évvel későbbi

¹⁴⁶ „[...] dux Lestco videns maliciam suorum baronum, confugit ad auxilium Ungarorum, qui statim ei affuerunt in presidium. Non tantum Ungari christiani causam ducis pii et incliti condolentes sed et pagani Comani eius vicem fortissime condolerunt [...] cum auxilio regis Hungarie vincuntur.” – Rocznik traski, 851. IV. László 1285-ben Aba Amadét küldte Fekete Leszekhez, a magyar követség része volt Gutkeled nb. Aladár fia László is. L. BÁCSATYAI 2025. 59.

¹⁴⁷ „Preterea, quum dux Conardus, presunta audacia, et spiritu superbie inflammatus, magnificum virum, Dominum Leznek ducem Cracouie, ac Sandomeriae, cognatum nostrum carissimum, de regno suo potencialiter exclusisset, et nos in auxilium ipsius ducis, ad petitionem eiusdem, memoratum magistrum Georgium cum aulicis et iuvenibus nostris destinassemus; idem magister Georgius inibi primam tenens aciem, aliis ab eo longe adstantibus et sequentibus aciebus, solus cum sibi adherentibus in prelio predictum Conardum ducem potenter et viriliter debellavit; multis ibidem ex parte adversa in area certaminis interfectis et pluribus captivatis; paucis ex eisdem, sicut certo certius intelleximus, vix fuge presidio euadentibus. In quo quidem conflictu ipse magister Georgius quinque letalia vulnera in suo corpore recipiens, unus cognatus suus exstitit interfectus; et undecim servientes ipsius exstiterunt letaliter vulnerati. Et sic idem magister Georgius ipsum regnum Polonie, quod sicut regnum nostrum proprium reputamus, de manu hostile ereptum, cum effusione sui sanguinis et suorum, potestati et dominio ducis Leznek restituit supradicti. Insuper etiam, quum novissime dicta gens Tartarica ipsum regnum Polonie iniisset vastaturus, idemque dux Leznek non credens, se posse resistere potencie ipsorum Tararorum, ante eos terga vertens, se in terram nostram defensionis presidio recepisset.” – CDH V/3. 394–395. MNL OL DL 57222, RA 3502. sz. L. DIVÉKY 1937. 9.; Piastowie, 204–207.; Szöcs 2010. 22.; LIWOCH 2020. 58.; ŚWIĘTOSŁAWSKI 2021. 90.; Szöcs 2024. 352–353. Bárány Attila – feltehetően félreértésből – az 1287/88-as mellett az 1285-ös segítségnyújtást is a tatárok támadásával hozta összefüggésbe, méghozzá Pauler Gyula munkájára hivatkozva, azonban abban Leszek II. Konrád elleni harcáról olvashatunk, a tatárok elleni küzdelem 1287-nél szerepel. L. PAULER 1899. II. 388–389., 398–399.; BÁRÁNY 2009. 274., 276.

¹⁴⁸ „Metu itaque nimio correptus et de viribus suis et militum suorum diffidens in Hungariam secessionem cum coniuge Griffina et nonnullis baronibus fecit, propter quod Thartari ex captivis ducem Lestkhonem in Hungariam secessisse docti, omnem Cracoviensis terre oram versus Sandecz sitam et usque ad Alpes Pannonicos licensius vastabant” – Długosz VII–VIII. 247.

¹⁴⁹ KDM I. 133–134. CXIII. sz. L. PAUK 2022. 188.

¹⁵⁰ „Rex illustris Hungarie, dominus Ladislaus amicus noster” – KDM I. 134. CXIII. sz.

oklevelében is többször megjelenik szövetségese, azonban ott nem barátként, hanem rokonként kerül említésre.¹⁵¹ Mindazonáltal ezen különbségnek nem kell túl nagy jelentőséget tulajdonítanunk, mindkét kifejezés a szoros szövetségi viszony hangsúlyozásaként értelmezhető.

Az „utolsó Árpád”, III. András 1290-ben, IV. László halála után Lodomér Esztergomi érsek és a Kőszegiek támogatásával került a magyar trónra.¹⁵² Ugyan nem ő volt az egyetlen jelölt, de riválisai, a nápolyi Anjouk, illetve II. Vencel – Habsburg Alberttel ellentétben – ekkor nem léptek fel aktívan Magyarországon.¹⁵³ András helyzete ennek ellenére sem volt éppen ideálisnak mondható, ami házassági terveire is befolyással lehetett. Zsoldos Attila megfogalmazása szerint esetében „fényes partira nem volt kilátás”.¹⁵⁴ Az újdonsült magyar király Fenennát, „egy viszonylag jelentéktelen”¹⁵⁵ hercegnőt vette feleségül a Piastok kujáviai ágából. Fenenna apja Siemomysł volt, aki valóban nem említhető a 13. század végi Lengyelország kiemelkedő politikai szereplői között. Siemomysł I. Kázmér kujáviai herceg második fia volt, II. Fekete Leszek öccse, apja halála után került Kujávia innowrocławwi részének az élére, azonban a következő évben először Bydgoszcz-ot veszítette el, amely Jámbor Bolesław fennhatósága alá került, majd 1271 és 1278 között egész hercegsége odalett, ő pedig száműzetésbe kényszerült feleségével. Az időközben a területet megszerző bátyjától ekkor visszakapta annak egy részét, amelyet 1287. évi haláláig birtokolt.¹⁵⁶

Fenenna apja tehát kétségkívül nem számított kiemelkedő személynek a Piastok között, azonban III. András házasságának politikai hátterét nem kizárólag az ő oldalán kell keresnünk. 1290-ben ugyanis nem csak Siemomysł, hanem bátyja, Fekete Leszek is halott volt már,¹⁵⁷ így a kujáviai Piastok közül féltestvérük, Łokietek Władysław (Łokietek Ulászló)¹⁵⁸ volt a rangidős, aki atyai öröksége mellett

¹⁵¹ „magnificum virum, dominum Leznek ducem Cracovie, ac Sandomeria, cognatum nostrum carissimum” – CDH V/3. 394.

¹⁵² András Árpád-házi származása a kortársak számára kérdéses volt. 1290-ben még IV. László életében érkezett a Magyar Királyságba, ahol azonban foglyul ejtették, és a Lodomér által szervezett szöktetéséig Bécsben a Habsburgok „vendégszeretetét” élvezte. L. LENKEY – ZSOLDOS 2003. 123–125; 131–136.; SKORKA 2019. 60–65.

¹⁵³ LENKEY – ZSOLDOS 2003. 133–135.; SZÜCS 1993. 322–323., 327.; SKORKA 2019. 65–75.; RUDOLF 2023. 445–460.

¹⁵⁴ LENKEY – ZSOLDOS 2003. 163.

¹⁵⁵ LENKEY – ZSOLDOS 2003. 163. Kristó Gyula és Makk Ferenc megfogalmazása szerint „az elismertetésért küzdő III. András „rangosabb” feleségre aligha számíthatott.” – KRISTÓ – MAKK 1988. 303.

¹⁵⁶ Piastowie, 208–209. Kristó és Makk szerint „Fenenna [...] apja száműzetésben élt, tőle számottevő segítséget a király így nem várhatott.” – KRISTÓ – MAKK 1988. 302–303.

¹⁵⁷ Piastowie, 208; 209.

¹⁵⁸ Opolei Władysław húga, Eufrozina 1257-ben ment feleségül I. Kujáviai Kázmérhoz, az ő fia volt Łokietek Władysław. JASIŃSKI 2007. 513–514.; Piastowie, 722–723.

1289-ben, IV. Törvényes Henrik legyőzését követően, illetve miután unokatestvére, II. Mazóviai Bolesław lemondott seniori igényéről, rövid időre Krakkót is megszerzte, míg Sandomierz-t tartósan is birtokba tudta venni.¹⁵⁹ Łokietek fő ellenfele, a wrocław-i IV. Törvényes Henrik 1290 júniusában halt meg,¹⁶⁰ ekkor – részben Henrik végrendelete folytán – Krakkó a nagy-lengyelországi II. Przemysł kezébe került, igaz csak néhány hónapra.¹⁶¹ Bár II. Przemysł 1291-ben elköteleződött a Krakkóra igényt formáló cseh király, II. Vencel mögött Łokietek ellenében, azonban ez nem sokkal később megváltozott. 1293-ban egyenesen szövetséget kötött egymással a nagy-lengyelországi herceg, valamint Łokietek és öccse, II. Konrád. A megszokott módon ezt egy házassággal is megpecsételték, a sandomierz-i herceg ekkor vette feleségül Jámbor Bolesław és Jolánta lányát, azaz IV. Béla unokáját, Hedviget.¹⁶²

Természetesen a III. András és Fenenna közötti házasság előkészítése és megkötése idején még nem lehettek tisztában az események későbbi alakulásával. A frigy azonban komoly politikai jelentőséggel bírhatott mindkét fél számára. Łokietek helyzetében, mint láttuk, 1290 nyarán IV. Henrik halála, majd II. Przemysł aktivizálódása hozott változást. III. András koronázására július 23-án vagy 29-én, esetleg augusztus 1-jén került sor,¹⁶³ ez után indulhattak meg az egyeztetések egy házassággal megerősítendő szövetségről. A magyar király a korábban a koronázás előkészítésében magát már kitüntető Tódor fehervári prépostot küldte lengyel földre, aki sikerrel járt. Október-novemberben András királysága északi részein, a zólyomi, szepesi, sárosi részeken volt, valószínűleg azért, hogy fogadja jövődöbelijét. Az esküvőre és az új királyné koronázására feltehetően decemberben került sor.¹⁶⁴

Ez utóbbi megállapítással kapcsolatban ki kell térnünk egy kortárs forrás tudósítására is, ugyanis Ottokar aus der Gaal rímes krónikája több ponton is ellentmond a felvázolt eseményeknek. Elsőként a név szerint nem említett ara származását tekintve, ugyanis a stájer történetíró szerint egy meg nem nevezett glogówi herceg lányát vette feleségül III. András.¹⁶⁵ 1290-ben I. Konrád glogówi herceg (1249/50–1273/74) két életben lévő fia jöhetett szóba, III. Henrik és II. Púpos (Garbaty) Konrád, azonban mindkét esetben könnyen cáfolható a stájer krónikás

¹⁵⁹ Piastowie, 211.

¹⁶⁰ JASINSKI 2007. 160.

¹⁶¹ NOWACKI 2007. (epub); Piastowie, 157–158.

¹⁶² NOWACKI 2007. (epub); Piastowie, 158. Más nézet szerint a házasság már 1289-ben megkötöttet. Piastowie, 211.

¹⁶³ KÁDÁR 2013.; SRK 234. 776. jz; BÁCSATYAI 2019. 21–22.

¹⁶⁴ KÁDÁR 2018. 114.; LENKEY – ZSOLDOS 2003. 163.; BÁCSATYAI 2022. 265.; BÁCSATYAI 2025. 60.

¹⁶⁵ „Végül találtak egy lengyelországi fejedelmet – az országa neve Glogau –, akinek volt egy szűz leánygyermek, akit ő nemzett. Olyan gyönyörű és erősekben teljes volt, hogy őt javasolták feleségül a megválasztott királyuknak.” – SRK 233. L. továbbá SRK 234–236.; SKORKA 2019. 72–73.

állítás. III. Henriknek ugyan született három lánya, de mind 1290 után, míg öcs-cse hercegsége mellett egyházi pályára lépett, így nem házasodott meg.¹⁶⁶

Fenenna származása összességében minden vitán felül áll, ahogyan fentebb is láttuk, a Piastok kujáviai ágából származott Siemomysł lánya volt. Ugyanakkor a III. Andrással kötött házasság kapcsán az 1290. év mellett egy másik elképzelés is felmerült, mint oly sokszor, ezúttal is Długosz 15. századi narratívájára alapozva. Az 1268. évnél ugyanis azt olvashatjuk Siemomysł kapcsán, hogy Fenenna férje a magyar király, István volt.¹⁶⁷ III. András apját ugyan valóban Istvánnak hívták, de itt inkább az adat idejére visszavezethető tévedéssel van dolgunk, ugyanis Długosz 1268-nál említi a frigyet. Siemomysł az 1287. évnél is előkerül, amikor halála kapcsán a krónikás tizenkét évnyi száműzetéséről szól, illetve – ellentmondva korábbi állításának és a valóságnak – gyermektelennek mondja a herceget.¹⁶⁸ Wertner Mór szerint Fenenna vagy még apja életében, vagy utána időzött a Magyar Királyságban, a házasság pedig erre lenne visszavezethető. Egyes vélekedések szerint egyenesen Kőszegi Iván egyik feltétele lett volna András felé, hogy vegye el Fenennát, ezzel akadályozva meg a jövőendő magyar király házasságát egy osztrák hercegnővel.¹⁶⁹

Anélkül, hogy a késő középkori források és az újkori történelmi irodalom mélyére hatolnánk, megállapíthatjuk, hogy a mérvadó magyar és lengyel középkorkutatás egyöntetű véleménye alapján a házasság 1290 második felére helyezhető.¹⁷⁰ Annál érdekesebb, hogy, bár a lengyel szakirodalomban egyértelműen megjelenik a frigy kapcsán Łokietek Władysław mint aktív szereplő, addig a későbbi lengyel király jelentősége többnyire elkerülte a magyar kutatók figyelmét.¹⁷¹ Mint azt fentebb láttuk, 1290 második felében Łokietek egyszerre volt reménykeltő helyzetben és láthatta szükségét külső szövetségesnek. Amikor sandomierz-i herceggént az újdonsült magyar király felé közeledett, az ekkor már majd' évszázados múltra visszatekintő mintát folytatta, illetve felismerhette a közös érdekeket is.

Mindezekon túl kiemelhető, az, hogy a magyar király felesége a Piast-házból származzon, utoljára I. Béla (1060–1063) esetében történt meg, akkor is még uralkodása előtt kötöttet a frigy. A 12. században ugyan volt eljegyzés – feltehetően –

¹⁶⁶ Piastowie, 613–615; 616–624. Vö. WERTNER 1892. 573–574.

¹⁶⁷ „[...] Fennenam, que regi Hungarie <Stephano> nupserat [...]” – Długosz VII–VIII. 161.

¹⁶⁸ „nullos liberos reliquens” – Długosz VII–VIII. 248.

¹⁶⁹ WERTNER 1892. 571–572.

¹⁷⁰ Piastowie, 222.; Kádár 2018. 114.; LENKEY – ZSOLDOS 2003. 163.; BÁCSATYAI 2022. 265.

¹⁷¹ WERTNER 1892. 570–571.; PAULER 1899. II. 419–420.; DIVÉKY 1937. 9.; HÓMAN – SZEGFÜ 1928; KRISTÓ – MAKK 1988. 302–303.; SZÜCS 1993. 326–327; 331.; LENKEY – ZSOLDOS 2003. 163.; KÁDÁR 2018. 114.; SKORKA 2019. 72–73. Kapronczay Károly említi Łokietek érintettségét, de nem Fenenna nagybátyjaként, hanem unokatestvéreként hivatkozik rá. KAPRONCZAY 2000. 17. Bácsatyai Dániel az Árpádok követeiről írt tanulmányában említi Łokietek és Fenenna rokonságát. BÁCSATYAI 2025. 60. Zsoldos Attila III. András 1291-ben Łokieteknek küldött segítsége kapcsán említi a rokoni kapcsolatot. LENKEY – ZSOLDOS 2003. 169–170.

a későbbi II. Géza (1141–1162) esetében, de az nem valósult meg.¹⁷² Az Árpád férj és a Piast feleség reláció tehát nem mondható megszokottnak.¹⁷³ Ennek ellenére, úgy gondolom, a kis-lengyelországi és kujáviai Piastok esetében a magyar orientáció nyugodtan tekinthető hagyományosnak. Mindezeket túl érdekközösség is fennállt a két uralkodó között, méghozzá a cseh király, II. Vencel ellenében. A Přemyslida uralkodó elsősorban Łokietek számára jelentett veszélyt. Ugyan 1290-ben ez még nem volt közvetlen, azonban már a következő évben aktivizálta magát Krakko megszerzésének céljával, amit – időlegesen – el is ért.¹⁷⁴ III. András esetében a fenyegetés még inkább indirekt volt, IV. László halála után II. Vencel, bár anyja, Kunigunda révén IV. Béla leszármazottja volt, ugyan bejelentette igényét, de valószínűleg nem lépett fel aktívan trónkövetelőként.¹⁷⁵ A fenyegetéssel azonban bizonyára tisztában volt a magyar király és tanácsa is.¹⁷⁶

Nagyobb súllyal eshetett ugyanakkor latba a lengyel orientáció kapcsán egy váratlan eset, a magát IV. László – 1278-ban elhunyt – öccsének kiadó Ál-András fellépése. V. Bolesław özvegye, Kinga legendája szerint a magyar hercegnő felismerte unokaöccsét egy anyajegyről,¹⁷⁷ vagyis, ha hitelt adunk a történetnek, Ál-András meglepő helyen talált támogatóra és hitelesítőre. Azt ugyanakkor figyelembe kell vennünk, hogy a legenda szerint valóban András érkezett Lengyelországba, miután bátyja elől menekülnie kellett a Magyar Királyságból. Jan Długosz mindezt azzal egészítette ki, hogy Kinga validálása után „András herceg” II. Przemysł nagy-lengyelországi uralkodótól a chroberz-i birtokot kapta

¹⁷² BÁLING 2021. 390–391.; JASIŃSKI 1993. 255–258. 1214-ben pedig II. András másodszülött fiát, Kálmán herceget jegyezték el Fehér Leszek lányával. L. fentebb.

¹⁷³ II. András fiának, Kálmán hercegnek ugyan lengyel felesége volt, Salomea, illetve királyi címe is, de ő nem volt a Magyar Királyság uralkodója.

¹⁷⁴ LUKOWSKI – ZAWADZKI 2019. 24–26.

¹⁷⁵ III. Andrással szemben V. István lánya, Mária nápolyi királyné, Habsburg Rudolf német király jelentette be igényét a magyar trónt illetően, illetve IV. Miklós pápa magának vindikálta a trón betöltésének a jogát. SZÜCS 1993. 327.; LENKEY – ZSOLDOS 2003. 134–135.; KISS 2018. 1353–1357.; SKORKA 2019. 68–68.; RUDOLF 2023. 445–454. Skorka Renáta szerint a III. András ellen aktívan fellépő Habsburg Albertnek időlegesen sikerült biztosítania II. Vencel támogatását magyarországi igényét illetően. Rudolf Veronika szerint azonban erőfeszítéseit nem koronázta tartós siker. L. SKORKA 2019. 65–71.; RUDOLF 2023. 455–460.

¹⁷⁶ A 14. század első felében a Prága melletti Zbraslav ciszterci monostorában keletkezett Königsaali Krónika (*Chronicon Aulae Regiae*) híradása szerint III. András koronázása után találkozott és szövetséget kötött II. Vencellel. Az állítás azonban nem támasztható alá más forrással. „Quomodo rex Wenceslaus cum Andrea noviter electo in Ungaria in regem convenit et quomodo cum ipso fedus amicitie pepigerit.” – *Chronicon Aulae Regiae* Cap. XXVIII. 34–35. A forráshellyel kapcsolatban I. KOVÁČ 2025. 69–70; 84–85. III. András itineráriumára I. KÁDÁR 2018. A találkozót elfogadja, de 1291-re helyezi RUDOLF 2023. 452–453.

¹⁷⁷ Legendák, 141–142. Az információ Długosznál is megtalálható. Długosz, VII–VIII. 260.

lakhelyéül és ellátására.¹⁷⁸ Bár 1291-ben rövid időre Przemysł tényleg birtokolta Krakkót, a történet azonban gyanút keltő, különösen, mivel a narratíva szerint „András”-sal végül a IV. László által küldött emberek végeztek. Összességében Długosz híradását kellő kritikával kell kezelnünk.

Az mindenestre bizonyos, hogy a szerencselovag létezett, próbálkozott Magyarországon, de nem járt sikerrel, majd Lengyelországba menekült, ahol nagy valószínűséggel meggyilkolták.¹⁷⁹ A lengyel kutatásban annak a lehetősége is felmerült, hogy az imposztor félreállítása Łokietek Władysławhoz köthető.¹⁸⁰ Ez véleményem szerint egyáltalán nem lenne meglepő, egyúttal egy további érveléssel is szolgálhat azon vélekedés alátámasztására, hogy III. András koronázása után nem véletlenül esett a választás a „viszonylag jelentéktelen hercegnőre”.¹⁸¹ A frigy megkötése mögött a nyomasztó kényszer, a házasság és ezáltal egy örökös biztosítása, mellett valószínűleg jól felfogott politikai érdekek is munkáltak.

III. András és Łokietek között bizonyosan szoros szövetség alakult ki, a lengyelországi elbeszélő források szerint több esetben kölcsönösen támogatták egymást csapatokkal. Amikor 1291-ben II. Vencel nagynénjének, II. Leszek özvegyének, Gryfinának a hívására Krakkóba ment, Łokietek Sandomierz-ben tartott ki, amiben magyar csapatok is segítettek.¹⁸² Fenenna ugyan meghalt 1295-ben, de a magyar király és a lengyel fejedelem szoros kapcsolatára további jelek is utalnak, 1297-ben III. Glogówi Henrik elleni támadásában ismét magyar csapatok segítettek Łokieteket.¹⁸³

Írásom egyik célja annak a hangsúlyozása volt, hogy az érett középkori lengyel–magyar kapcsolatok kutatásának egyik központi elemét a Piastok és az Árpádok közötti rokoni összeköttetések alkotják. Nem állíthatom természetesen, hogy ez

¹⁷⁸ „qua etiam intercedente mansio illi per Przemislaum Cracowiensem et Maioris Polonie ducem apud curiam ducalem Chroberz consignatis introitibus aliis, que sue condicsuppeterent concessa estioni” – Długosz, VII–VIII. 260.

¹⁷⁹ Magyarországi tevékenységéről III. András egy 1291. évi oklevele is tájékoztat, amelyben a korábban többször említett Simon fia Györgyöt jutalmazta meg egyebek mellett az imposztor üldözéséért. RA 3804. sz., CDH VI/1. 123., MNL OL DL 50543. Szent Kinga legendája tájékoztat Ál-András vízbefolyásáról. Legendák 141. Egy másik Ál-Andrásról is van tudomásunk, Róbert nápolyi király 1317-ben Sancho mallorcai uralkodónak írt levele szerint utóbbi udvarában egy magát András hercegnek kiadó illető tartózkodott. Az azonban nem tűnik túl valószínűnek, ha teljességgel kizárni nem is lehet, hogy ugyanarról a személyről van szó, mint aki 1290-ben lépett fel. MDE I. 208–210. 269. sz. L. WERTNER 1892. 544–545.

¹⁸⁰ Piastowie, 222.

¹⁸¹ LENKEY – ZSOLDOS 2003. 163.

¹⁸² Piastowie, 211.; LENKEY – ZSOLDOS 2003. 169–170.

¹⁸³ Piastowie, 212.

a megállapítás novum lenne, ahogyan a dinasztikus kapcsolatok kutatása is hosszú múltra tekint vissza. Ugyanakkor az kijelenthető, a létrejövő házasságok, valamint egyéb kapcsolódások szisztematikus elemzése révén a Magyar Királyság, illetve uralkodóinak történetét illetően is új elemek azonosíthatók, amelyek a magyar történelem és a külső kapcsolatok vonatkozásában is gazdagíthatják ismereteinket. Azt azonban hangsúlyoznom kell, tanulmányom nem vállalkozhatott a 12., illetve elsősorban a 13. századi kontaktusok teljes bemutatására, annak fókuszában egyes, önkényesen kiválasztott epizódok állnak, amelyekről az a – szubjektív – benyomásom, hogy más rokon kapcsolatokkal összehasonlítva kevésbé ismertnek mondhatók. Remélhetőleg sikerült rávilágítanom Szakállas Henrik, Władysław Odonic, illetve Jámbor Bolesław és Fekete Leszek vonatkozásában, valamint különösen III. András és Fennena frigye kapcsán arra, hogy a vizsgálódás látószögének kitágítása, a „másik oldal” bemutatása segíthet az események pontosabb rekonstruálásában és értelmezésében.

Rövidítések

Források

Annales Capituli Posnaniensis	Annales Capituli Posnaniensis. Ed. Max Perlbach. Monumenta Germaniae Historica Scriptorum. XXIX. Hannover, 1892. 431–469.
Annales Cracovienses Compilati	Annales Capituli Cracoviensis –Annales Cracovienses Compilati. In: Monumenta Germaniae Historica Scriptorum XIX. Ed. Georg Henrich Pertz. Hannover, 1851. 584–607.
Annales Otakariani	Annales Otakariani. In: Monumenta Germaniae Historica Scriptorum. IX. Ed. Georg Heinrich Pertz. Hannover, 1851. 181–194.
Annales Polonorum	Annales Polonorum. In: Monumenta Germaniae Historica Scriptorum. XIX. Ed. Georg Heinrich Pertz. Hannover, 1866. 612–663.
ÁÜO	Codex diplomaticus Arpadianus continuatus – Árpád-kori új okmánytár. I–XII. Ed. Wenzel Gusztáv. Budapest, 1860–1873.
CDH	Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis. I–XI. Ed. Georgius Fejér. Buda, 1829–1844.
CFH	Catalogus fontium historiae Hungaricae aevo ducum et regum ex stirpe Arpad descendendum ab anno Christi DCCC usque ad annum MCCC. Ed. Albinus Franciscus Gombos, I–III. Budapest, 1937–1938. (reprint: 2011)
Chronicon Aulae Regiae	Petra Žitavského kronika zbraslavská, In: Fontes rerum Bohemicarum IV, Ed. Josef Emler. Praha, 1884. 1–337.
De origine et rebus	Cromer, Martinus: De origine et rebus gestis Polonorum libri XXX. Basel, 1555.

Długosz	Ioannis Dlugossii Annales seu Cronicae incliti Regni Poloniae. Libri XII. Cracoviae, 1873. (reprint: Liber quintus, Liber sextus (1174–1240). Varsaviae, 1973), Liber septimus, Liber octavus (1241–1294). Varsaviae, 1975.)
KDM I	Kodeks dyplomatyczny Małopolski, I. Ed. Franciszek Piekosiński. Kraków, 1876.
KWP	Chronica Poloniae maioris – Kronika Wielkopolska. Ed. Brigitta Kürbis. Monumenta Poloniae Historica. Nova Series VIII. Warszawa, 1970.
Legendák	Legendák és csodák (13–16. század). Szentek a magyar középkorból II. Szerk. Madas Edit, Klaniczay Gábor. Budapest, 2001.
MDE	Magyar diplomáciai emlékek az Anjou-korból I. Szerk. Wenzel Gusztáv. Budapest, 1874.
MNL OL DL	Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, Diplomatikai Levéltár.
Ottokars Österreichische Reimchronik	Ottokars Österreichische Reimchronik. In: Monumenta Germaniae Historica Deutsche Chroniken. V/1. Ed. Joseph Seemüller. Hannover, 1890.
RA	Regesta regum stirpis Arpadianae critico-diplomatica. Az Árpád-házi királyok okleveleinek kritikai jegyzéke. I–II/1. Ed. Emericus Szentpétery. Budapest, 1923–1943. II/2–4. Manuscriptis Emericus Szentpétery adhibitis et completis critice digessit Iván Borsa. Budapest, 1961–1987.
RC IV	Les Registres de Clément IV, 1265–1268. Ed. Édouard Jourdain. Paris, 1945.
RDEBM	Regesta diplomatica necnon epistolaria Bohemiae et Moraviae. I–VII. Eds. Karel Jaromír Erben, Josef Emler, Bedrich Mend. Pragae, 1855–1963.
RI III	Die Register Innocenz’ III. I–XV. Hrsg. Othmar Hageneder et al. Graz et al., 1964–2022.
Rocznik henrikowski	Rocznik henrikowski. Ed. August Bielowski. In: Monumenta Poloniae Historica III. Lwów, 1878. 705–706.
Rocznik kapituły gnieźnieńskiej	Rocznik kapituły gnieźnieńskiej 1192–1247. In: Annales Poloniae Maioris. Ed. Brigitta Kürbis. Monumenta Poloniae Historica Nova Series VI. Warszawa, 1962. 1–20.
Rocznik kapituły krakowskiej	Rocznik kapituły krakowskiej. In: Annales Cracovienses priores cum kalendario. Monumenta Poloniae Historica Nova Series V. Ed. Zofia Kozłowska-Budkowa. Warszawa, 1978. 19–105.
Rocznik kapituły poznańskiej	Rocznik kapituły poznańskiej 965–1309. In: Annales Poloniae Maioris. Ed. Brigitta Kürbis. Monumenta Poloniae Historica Nova Series VI. Warszawa, 1962. 21–78.
Rocznik małopolski	Rocznik małopolski. Ed. August Bielowski. In: Monumenta Poloniae Historica III. Lwów, 1878. 135–202.
Rocznik traski	Rocznik traski – Rocznik krakowski. In: Monumenta Poloniae Historica II. Ed. August Bielowski. Lwów, 1872. 826–861.

Rocznik wielkopolski	Rocznik wielkopolski. Ed. August Bielowski. In: Monumenta Poloniae Historica III. Lwów, 1878. 1–42.
RPR	Regesta Pontificum Romanorum inde ab anno post Christum Natum MCXCVIII ad annum MCCCIV. I–II. Ed. August Pott-hast. Berolini, 1874.
SRH	Scriptores rerum Hungaricarum tempore ducum regumque stirpis Arpadianae gestarum. I–II. Edendo operi praefuit Emeri-cus Szentpétery, socii operis erant I. Balogh [et al.], Eds. Szovák Kornél, Veszprémy László. Budapest, 1999.
SRK	Ottokar aus der Gaal: Stájer Rímes Krónika (Részletek). For-dította, bevezető tanulmánnyal és kommentárokkal közreadja Bagi Dániel. (Arpadiana XI.) Budapest, 2023.
VMHH	Vetera monumenta historica Hungariam sacram illustrantia. I–II. Ed. Augustin Theiner. Romae, 1859–1860.
VMP	Vetera monumenta Poloniae et Lithuaniae gentiumque finitima-rum historiam illustrantia maximam partem nondum. I–IV. Ed. Augustin Theiner. Romae, 1860–1864.

Szakirodalom

BÁCSATYAI 2019	BÁCSATYAI Dániel: A Somogyvári formuláskönyv évkönyvei. Székesfehérvár, 2019.
BÁCSATYAI 2022	BÁCSATYAI Dániel: Az Árpád-kor történeti kronológiája (997–1301). (Arpadiana X.) Budapest, 2022.
BÁCSATYAI 2025	BÁCSATYAI Dániel: Követek és követjárások az Árpád-korban. <i>Századok</i> 159. (2025:1) 5–62.
BAGI 2007	BAGI Dániel: A lengyel fejedelmek avagy hercegek krónikája és tettei című mű szerzője és szövege. In: Gall Névtelen. A lengyel fejedelmek avagy hercegek krónikája és tettei. Fordította, beve-zető tanulmánnyal és jegyzetekkel ellátta Bagi Dániel. Budapest, 2007. 7–77.
BAGI 2015	BAGI Dániel: Genealogische Beziehungen zwischen Piasten und Arpaden im 11. und frühen 12. Jh. In: Fernhändler, Dynasten, Kleriker. Die Piastische Herrschaft in kontinentalen Bezie-hungsflächen vom 10. bis zum frühen 13. Jh. Hrsg. v. Adamczyk, Dariusz – Kersken, Norbert. Wiesbaden, 2015. 135–154.
BÁLING 2021	BÁLING Péter: Az Árpád-ház hatalmi kapcsolatrendszeri. Ro-konok, barátok és dinasztikus konfliktus Kelet-Közép-Euró-pában a 11. században és a 12. század elején. (Arpadiana VII.) Budapest, 2021.
BARABÁS 2015	BARABÁS Gábor: Viola opolei hercegnő és Kálmán szlávón herceg: Egy historiográfiai vita margójára. <i>Világtörténet</i> 5(37). (2015) 5–28.

- BARABÁS 2021 BARABÁS Gábor: Barabás, Gábor: A pápaság és a kánoni választások a 13. századi magyar egyházban. *Századok* 155. (2021:3) 517–546.
- BARABÁS 2025a BARABÁS Gábor: Barátból ellenség. Władysław opolei herceg és a Přemysl–Árpád konfliktus a 13. század második felében. *Történelmi Szemle* 67. (2025) 1–30.
- BARABÁS 2025b BARABÁS, Gábor: From Conflict to Marriages. The Relations of the Piasts of Poland and the Árpáds of Hungary in the 1130s. Part 1. Konstantínove listy 18. (2025:1) 30–38.
- BÁRÁNY 2009 BÁRÁNY Attila: Magyarország, Anglia és a tatár veszély a XIII. század második felében. *Hadtörténelmi Közlemények* 122. (2009:2) 251–277.
- BEREND – URBAŃCZYK – WISZEWSKI 2013 BEREND, Nora – URBAŃCZYK, Przemysław – WISZEWSKI, Przemysław: Central Europe in the High Middle Ages: Bohemia, Hungary and Poland, c.900–c.1300. New York, 2013.
- DIVÉKY 1937 DIVÉKY Adorján: A magyar-lengyel érintkezések történelmi tanulságai. Budapest, 1937.
- ERDŐ 2001 ERDŐ Péter: A házasság kánonjogi arculata a történelemben. In: ERDŐ Péter: Egyházjog a középkori Magyarországon. Budapest, 2001. 220–238.
- FONT – BARABÁS 2017 FONT Márta – BARABÁS Gábor: Kálmán (1208 – 1241). Halics királya – Szlavónia hercege. Pécs – Budapest, 2017.
- FONT 2001 FONT Márta: Korona és/vagy kard. Az uralkodáshoz való jog elismer(tet)ése Közép- és Kelet-Európában. In: Ezredforduló – Századforduló – Hetvenedik évforduló: Ünnepi tanulmányok Zimányi Vera tiszteletére. Szerk. Újvári Zsuzsa. Piliscsaba, 2001. 15–46.
- FONT 2005 FONT Márta: A keresztény nagyhatalmak vonzásában. Közép- és Kelet-Európa a 10–12. században. Budapest, 2005.
- FONT 2018 FONT Márta: Rosztjiszlav herceg IV. Béla udvarában. In: FONT Márta: Dinasztikus érdekek nyomában: Árpádok, Piastok, Rurikok az európai politikában. Pécs, 2018. 157–182.
- FONT 2022 FONT Márta: Árpád-házi királyok és Rurikida fejedelmek. Érdekek találkozása és ütközése. Budapest, 2022.
- GÁL 2019 GÁL Judit: A dalmáciai egyházak szerepe Imre és András trónharca idején (1197–1204). *Századok* 153. (2019:1) 165–178.
- GLĄDYSZ 2012 GLĄDYSZ, Mikołaj: The Forgotten Crusaders: Poland and the Crusader Movement in the Twelfth and Thirteenth Centuries. Leiden – Boston, 2012.
- GRZESIK 2002 GRZESIK, Ryszard: Megjegyzések a középkori lengyel krónikákban és évkönyvekben említett magyarokról. *Századok* 136. (2002:2) 485–493.
- GRZESIK 2003 GRZESIK, Ryszard: Obraz stosunków polsko-węgierskich w czasach piastowskich w rocznikach polskich. *Studia Źródłoznawcze, Commentationes* 41 (2003) 1–18.

- HERTEL 1980 HERTEL, Jacek: Imiennictwo dynastii piastowskiej we wcześniejszym średniowieczu. Warszawa, 1980.
- HERUCOVÁ 2017 HERUCOVÁ, Angelika: Vojná o Babenberské dedičstvo a Štefan V. *Historicky Časopis* 65. (2017) 3–24.
- HÓMAN – SZEGFŰ 1928 HÓMAN Bálint – SZEKŰ Gyula: Magyar történet. Budapest, 1928. (felhasznált verzió: <https://mek.oszk.hu/00900/00940/html/>, (Letöltve: 2025.04.04.))
- HOMZA 2017 HOMZA, Martin: Niekoľko poznámok o vladárskej sebareprezentácii Bela IV. na pozadí konfliktu o Babenberské dedičstvo. In: INGENII LAUS. Zborník štúdií venovaný jubiliujúcemu prof. PhDr. Jánovi Lukačkovi, CSc. Eds. Benková, Eva – Púčík, Marek. Bratislava, 2017. 111–127.
- HUNYADI 2012 HUNYADI Zsolt: A Német Lovagrend a Barcaságban: régi nézetek, új megfontolások In: II. András és Székesfehérvár – King Andrew II and Székesfehérvár. Szerk. Kerny Terézia – Smohay András. Székesfehérvár, 2012. 116–128.
- JASIŃSKI 1993 JASIŃSKI, Kazimierz: Rodowód pierwszych Piastów. Warszawa – Wrocław, 1993.
- JASIŃSKI 1995 JASIŃSKI, Kazimierz: Genealogia Piastów wielkopolskich. Potomstwo Władysława Odonica, *Nasi Piastowie, Kronika Miasta Poznania* 63. (1995:2) 34–66.
- JASIŃSKI 2007 JASIŃSKI, Kazimierz: Rodowód Piastów śląskich. Piastowie wrocławscy, legnicko-brzescy, świdniccy, ziębiccy, głogowscy, żagańscy, oleśniccy, opolscy, cieszyńscy i oświęcimscy. Kraków, 2007.
- JUREK 1987 JUREK, Tomasz: Henryk Probus i Henryk głogowski: stosunki wzajemne w latach 1273–1290. *Śląski Kwartalnik Historyczny Sobótka* 42. (1987:4) 555–570.
- KÁDÁR 2013 KÁDÁR Tamás: Az utolsó Árpád-házi uralkodó, III. András király megkoronázásának időpontjához. *Levéltári Közlemények* 84. (2013) 3–25.
- KÁDÁR 2018 KÁDÁR Tamás: III. András király itineráriuma (1278–[1290]–1301). *Fons* 25. (2018) 87–124.
- KAPRONCZAY 2000 KAPRONCZAY Károly: A magyar–lengyel történelmi kapcsolatok évszázadai. Budapest, 2000.
- KISS 2014 KISS Gergely: Meránia és Aquileia között. Berthold kalocsai érsek pályafutásának egyházkormányzati tanulságai. In: Egy történelmi gyilkosság margójára. Merániai Gertrúd emlékezete, 1213–2013. Szerk. Majorossy Judit. Szentendre, 2014. 87–94.
- KISS 2018 KISS Gergely: VIII. BONIFÁC ÉS MAGYARORSZÁG (1290–1303). A pápai hatalmi legitimációs elképzelések és kormányzat összefüggései. *Századok* 152. (2018:6) 1353–1376.
- KLANICZAY 2000 KLANICZAY Gábor: Az uralkodók szentsége a középkorban. Budapest, 2000.
- KLANICZAY 2002 KLANICZAY, Gábor: Holy Rulers and Blessed Princesses: Dynastic Cults in Medieval Central Europe. Cambridge, 2002.

- KMTL Korai Magyar Történeti Lexikon Főszerk. Kristó Gyula, szerk. Engel Pál – Makk Ferenc. Budapest, 1994.
- KOVÁCS 1973 Kovács Endre: Magyarok és lengyelek a történelem sodrában. Budapest, 1973.
- KOVÁCS 2019 Kovács Viktória: Alter ego domini papae Nicolai III. Fülöp fermói püspök, szentszéki legátus magyarországi tevékenysége (1279–1281). In: *Varietas delectat. A pápai-magyar kapcsolatok sokszínűsége a 11–14. században*. Szerk. Kiss Gergely. (DeLegat-Online Könyvek 1.) Pécs, 2019. 117–166.
- KOVÁČ 2025 Kováč Szilárd: A középkori Magyarország egy 14. századi csehországi krónika tükrében – A Königsaaali krónika magyar vonatkozású fejezetei szövegkritikai megközelítésben különös tekintettel Anjou I. Károly, Luxemburgi János és Lokietek Ulászló dinasztikus külpolitikájára 1315 és 1336 között, valamint az uralkodói hatalom ábrázolására. MA szakdolgozat, ELTE, Budapest, 2025.
- KOZŁOWSKI 2009 KOZŁOWSKI, Wojciech: The Dynastic Horizons of the Árpáds and Piasts, ca. 1150–1250. *Annual of Medieval Studies at CEU* 15. (2009) 85–102.
- KOZŁOWSKI 2010 KOZŁOWSKI, Wojciech: The Marriage of Bolesław of the Piasts and Kinga of the Árpáds in 1239 in the Shadow of the Mongol Menace. In: „In my spirit and thought I remained a European of Hungarian origin”: *Medieval Historical Studies in Memory of Zoltan J. Kosztolnyik*. Eds. Petrovics, István – Tóth, Sándor László – Congdon, Elanor A. (Capitulum VI.) Szeged, 2010. 79–100.
- KOZŁOWSKI 2020 KOZŁOWSKI, Wojciech: The Thirteenth-Century Inter-Lordly System. Lordly Identity and the Origins of the Angevin-Piast Dynastic Alliance. Kiel, 2020.
- KÖRMENDI 2012 KÖRMENDI Tamás: A „varasdi jelenet” kritikája. Megjegyzések Imre király és András herceg trónviszályának történetéhez. In: *Tiszteletkör. Történeti tanulmányok Draskóczy István egyetemi tanár 60. születésnapjára*. Szerk. Mikó Gábor – Péterfi Bence – Vadas András. Budapest, 2012. 503–513.
- KÖRMENDI 2014 KÖRMENDI Tamás: A Gertrúd királyné elleni merénylet körülményei. In: *Egy történelmi gyilkosság margójára: Merániai Gertrúd emlékezete, 1213-2013*. Szerk. Majorossy Judit. Szentendre, 2014. 95–124.
- KÖRMENDI 2019 KÖRMENDI Tamás: Az 1196–1235 közötti magyar történelem nyugati elbeszélő forrásainak kritikája. Budapest, 2019.
- KÖRMENDI 2022 KÖRMENDI Tamás: Imre király és András herceg trónviszálya a dalmáciai Tengermelléken. In: *Ruscia – Hungaria – Europa. Ünnepi kötet Font Márta professzor asszony 70. születésnapjára*. Szerk. Bagi Dániel – Barabás Gábor – Fedeles Tamás – Kiss Gergely. Pécs, 2022. 354–371.
- KRISTÓ – MAKK 1988 KRISTÓ Gyula – MAKK Ferenc: Az Árpád-házi uralkodók. Budapest, 1988.

- KRISTÓ 2000 KRISTÓ Gyula: A magyarok és a lengyelek kapcsolatai a 10–12. században a források tükrében. *Történelmi Szemle* 42. (2000) 1–18.
- Książęta i księżne Książęta i księżne Górnego Śląska: praca zbiorowa. Pod red. Antoniego Barciała. Katowice, 1995.
- LENKEY – ZSOLDOS 2003 LENKEY Zoltán – ZSOLDOS Attila: Szent István és III. András. Budapest, 2003.
- LIWOCH 2020 LIWOCH, Radosław: The Mongols in Poland in the 13th century. Traces of the Invasions. In: *Archaeology of Conflicts*. Eds. Drnovský, Paweł – Hejhal, Petr. Hradec Králové, 2020. 55–68.
- LUBOCKI 2022 LUBOCKI, Adam: Lengyelország és Csehország a 13. század elején. In: *Mongol invázió Európa ellen (1236–1242)*. Szerk. B. Szabó János – Uhrin Dorottya. Budapest, 2022. 183–195.
- LUKOWSKI – ZAWADZKI 2019 LUKOWSKI, Jerzy – ZAWADZKI, Hubert: *A Concise History of Poland*. Third Edition. Cambridge et al., 2019.
- MACIASZEK 2021 MACIASZEK, Karolina: Bolesław V Wstydlivy. Książę krakowski i sandomierski 1226–1279. Długie panowanie w trudnych czasach. Kraków, 2021.
- MAKK 1996 MAKK Ferenc: *Magyar Külpolitika (896–1196)*, Szeged, 1996.
- MIKA 2008 MIKA, Norbert: *Walka o spadek po Babenbergach 1246–1278*. Racibórz, 2008.
- NOWACKI 2007 NOWACKI, Bronisław: *Przemysław II: Odnowiciel Korony Polskiej: (1257 – 1296)*. Kraków, 2007. (e-pub)
- PALKO 2017 PALKO, Jakub: Uhorsko–česke vzťahy v rokoch 1270–1272. *Opus tessellatum – Historia Nova* 14. (2017) 7–33.
- PALKO 2022 PALKO, Jakub: Královič Belo (1249 – 1269): Dux totius Sclavoniæ, Dalmaciæ et Croaciæ. Bratislava, 2022.
- PAUK 2022 PAUK, Marcin R.: Language of Power and Communication in the Piast Dynasty: Toward a Reappraisal of Polish Political Culture of the 12th–13th Century. In: *Rulership in Medieval East Central Europe Power, Rituals and Legitimacy in Bohemia, Hungary and Poland*. Ed. Vercamer, Grischa – Zupka, Dušan. Leiden – Boston, 2022. 178–197.
- PAULER 1899 PAULER Gyula: *A magyar nemzet története az Árpádházi királyok alatt I–II*. Budapest, 1899.
- Piastowie Piastowie. *Leksykon Biograficzny*. Pod. red. Szczur, Stanisław – Ożóg, Krzysztof. Kraków, 1999.
- PÓSÁN 2019 PÓSÁN László: *Magyarország és a Német Lovagrend a középkorban. (Memoria Hungariae 10.)* Debrecen, 2019.
- PRZYBYŁ 1998 PRZYBYŁ, Maciej: *Władysław Laskonogi. Książę wielkopolski 1202–1231*. Poznań, 1998.
- RUDOLF 2023 RUDOLF Veronika: Közép-Európa a hosszú 13. században: Magyarország, Csehország és Ausztria hatalmi és dinasztikus kapcsolatai 1196 és 1310 között. (Arpadiana XV.) Budapest, 2023.
- SASHALMI 2021 SASHALMI Endre: *Az emberi testtől az óraműig. Második kiadás*. Pécs, 2021.

- SENGA 1987 SENGÁ Toru: IV. Béla külpolitikája és IV. Ince pápához intézett „tatár-levele”. *Századok* 121. (1987:4) 584–612.
- SKORKA 2019 SKORKA Renáta: Előjáték egy házasságkötéshez. A Habsburgok útja az első magyar házassághoz. In: Királynék a középkori Magyarországon és Európában. Szerk. Szovák Kornél – Zsoldos Attila. Székesfehérvár, 2019. 59–77.
- SWEENEY 1984 SWEENEY, James Ross: Magyarország és a keresztes hadjáratok a 12 – 13. században. *Századok* 118. (1984:1) 114–124.
- ŚWIĘTOSŁAWSKI 2021 ŚWIĘTOSŁAWSKI, Witold: The Mongol invasions of Poland in the thirteenth century. The current state of knowledge and perspectives for future research. In: The Routledge Handbook of the Mongols and Central-Eastern Europe. Eds. Maiorov, Alexander V. – Hautala, Roman. London – New York, 2021. 82–97.
- SYCHRA 2022 SYCHRA, David: The Role Played by Bishop Bruno of Olomouc in the Prussian Crusades of the Bohemian King Ottokar II Premisl. In: The Expansion of the Faith: Crusading on the Frontiers of Latin Christendom in the High Middle Ages. Eds. Srodecki, Paul – Kersken, Norbert. Turnhout, 2022. 147–163.
- SZABADOS 1999 SZABADOS György: Imre és András. *Századok* 133. (1999:1), 85–111.
- SZABADOS 2000 SZABADOS György: Egy elmaradt keresztes hadjáratról. Magyar-szentszéki kapcsolatok 1198-1204 között]. In: „Magyaroknak eleiről”. Ünnepi tanulmányok a hatvan esztendő Makk Ferenc tiszteletére. Szerk. Piti Ferenc – Szabados György. Szeged, 2000. 473–492.
- SZABADOS 2024 SZABADOS György: Megjegyzések Imre király történetéhez. In: Etelköztől Mezőkeresztesig Ünnepi tanulmányok Tóth Sándor László 70. születésnapjára. Szerk. Kordé Zoltán – Tóth Hajnalka. Szeged, 2024. 223–236.
- SZŐCS 2010 SZŐCS Tibor: Egy második „tatárjárás”? A tatár–magyar kapcsolatok a XIII. század második felében. *Belvedere Meridionale* 22. (2010:3–4) 16–49.
- SZŐCS 2024 SZŐCS, Tibor: Fifty Years: Mongol-Hungarian Conflicts between 1242 and 1292, and the ‘Second Mongol Invasion’ in 1285: In: The Mongols in Central Europe: The Profile and Impact of their Thirteenth-Century Invasions. Ed. Nagy, Balázs. Budapest, 2024. 325–362
- SZÜCS 1993 SZÜCS Jenő: Az utolsó Árpádok. Budapest, 1993.
- TAPOLCAI 2008 TAPOLCAI László: Piast alakjának változása a lengyel történeti hagyományban. *Világtörténet* 30. (2008:2) 20–27.
- VESZPRÉMY 2006 VESZPRÉMY László: II. András magyar király keresztes hadjárata, 1217–1218. In: Magyarország és a keresztes háborúk. Lovagrendek és emlékeik. Szerk. Laszlovszky József – Majorossy Judit – Zsengellér József. Máriabesnyő – Gödöllő, 2006. 99–111.

- VESZPRÉMY 2023 VESZPRÉMY László: II. András, a keresztes vezér. In: „Emlékeztek róla, ha újra csatára keltek!”: Tanulmányok Hermann Róbert 60. születésnapja tiszteletére. Szerk. Medgyesy Zsófia – Pásztai László. Budapest, 2023. 403–410.
- WERTNER 1892 WERTNER Mór: Az Árpádok családi története. (Történeti- nép- és földrajzi tár LI.) Nagy-Becskerek, 1892.
- WYROZUMSKI 1997 WYROZUMSKI, Jerzy: Beteiligung polnischer Fürsten am Kampf um das Erbe der Babenberger. *Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego, Prace Historyczne* 121. (1997) 7–21.
- ZIENTARA 2002 ZIENTARA, Benedykt: Heinrich der Bärtige und seine Zeit. (Schriften des Bundesinstituts für Kultur und Geschichte der Deutschen im östlichen Europa 17.) München, 2002.
- ZIMMERMANN 2011 ZIMMERMANN, Harald: Der Deutsche Orden in Siebenbürgen: Eine diplomatische Untersuchung. (Studia Transylvanica 26.) Köln – Weimar – Wien, 2011.
- ZSOLDOS 2007 ZSOLDOS Attila: Családi ügy. IV. Béla és István ifjabb király viszálya az 1260-as években. Budapest, 2007.
- ZSOLDOS 2011 ZSOLDOS Attila: Magyarország világi archontológiája 1000–1301. Budapest, 2011.
- ZSOLDOS 2022 ZSOLDOS Attila: Az Aranybulla királya. Székesfehérvár, 2022.